הלכה · משנה תורה · מפרשים · מעשה רקח · ספר זמנים

מעשה רקח על הלכות מגילה וחנוכה

רבי מסעוד חי רקח

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מעשה רקח על הלכות מגילה וחנוכה

רבי מסעוד חי רקח

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מעשה-רקח-על-הלכות-מגילה-וחנוכה/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
הלכה א 4
הלכה ב 7
הלכה ג 8
הלכה ד 9
הלכה ה 10
הלכה ז 10
הלכה ח 12
הלכה ט 13
הלכה י 13
הלכה יא 13
הלכה יב 16
הלכה יג 16
הלכה יד 17
פרק ב 17
הלכה א 17
הלכה ב 17
הלכה ג 17
הלכה ד 18
הלכה ה 18
הלכה ו 19
הלכה ז 19
הלכה ח 20
הלכה ט 20
הלכה י 21
הלכה יא 22
הלכה יב 22
הלכה יג 23
הלכה יד 23
הלכה טו 25
הלכה טז 27
הלכה יז 27
הלכה יח 27
פרק ג 28
הלכה א 28
הלכה ב 28
הלכה ג 30
הלכה ד 30
הלכה ה 31
הלכה ו 32
הלכה ז 32
הלכה ח 33
הלכה ט 33
הלכה י 33
הלכה יא 33
הלכה יב 34
הלכה יג 34
הלכה יד 34
פרק ד 35
הלכה א 35
הלכה ג 35
הלכה ד 36
הלכה ה 36
הלכה ו 38
הלכה ז 38
הלכה ח 38
הלכה ט 38
הלכה י 40
הלכה יא 41
הלכה יב 42
הלכה יג 42
הלכה יד 42

פרק א

הלכה א

והכל חייבים בקריאתה וכו'. פ"ק דערכין דף ב' מייתי כל היכא דתני הכל ופריך אכולהו לאתויי מאי וכו' וגבי מגילה תנן הכל חייבים במקרא מגילה הכל כשרים לקרות את המגילה לאתויי מאי לאתויי נשים וכדרבי יהושע בן לוי דאמר ריב"ל נשים חייבות במקרא מגילה שאף הם היו באותו הנס ע"כ. ופי' רש"י לאתויי נשים שחייבות במקרא מגילה וכשירות לקרותה ולהוציא זכרים ידי חובתם ע"כ. והתוספות ז"ל כתבו דבהלכות גדולות לא פסק הכי מכח התוספתא דקתני להדיא נשים ועבדים וקטנים פטורים ממקרא מגילה ושבעל ה"ג הוסיפו ז"ל דחייבים בשמיעה לפי שהכל היו בסכק להשמיד להרוג ולאבד וכן בירושלמי רבי יהושע הוה מכנש כל אנשי ביתו וקורא לפניהם ר' יונה אבוה דרבי מנחם היה מתכוין לקרותה לפני נשים שבביתו לפי שהכל היו בסכק והכל חייבים במשמע וכו' ע"כ. ורבינו נראה דפסק כרש"י ז"ל שהרי לקמן הלכה ב' כתב לפיכך אם היה הקורא קטן או שוטה השומע ממנו לא יצא ע"כ. משמע דכל השאר השומע מהם יצא אם כן על כרחך נשים מוציאות את האנשים וקשה דאמאי לא פסק כהתוספתא וכמשמעות הירושלמי שהביאו התוספות וגם לא פליגי אגמרא דידן דאפשר דחייבות במקרא מגילה דקאמר ריב"ל רוצה לומר לענין להוציא נשים כמותם דוקא וכדמשמע מדברי התוס' שם והרב ב"ח סי' תרפ"ט הליץ בעד רש"י ז"ל דסיפא דתוספתא משבשתא היא ע"כ. ותמיהא לי מלתא דנראה דכוונתו דסיפא דברייתא דקתני נשים פטורות הוא שיבוש ואי אפשר דמרישא נמי שמעינן דנשים פטורות דקתני התם טומטום ואנדרוגינוס חייבים ואין מוציאין הרבים ידי חובתן אנדרוגינוס מוציא מינו ואין מוציא שאינו מינו טומטום אינו מוציא לא את מינו ולא את שאינו מינו ועל כרחך דטעמא דטומטום שאינו מוציא אפילו מינו היינו משום דאפשר שיקרע וימצא נקבה והאחר זכר ואשה אינה מוציאה את האיש דכל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן.

לכך נראה דרבינו קשיתיה דקתני מתניתין דמגילה הכל כשרים לקרות את המגילה דאם הוא לענין החיוב לבד הו"ל למתני הכל חייבים ותו דכיון דתני הכל ומייתינן מינה אשה דין הוא לומר דדומיא דכל השאר השנויים באותה משנה הוא דכולם דין אחד שוה להם כי היכי דאמרינן בהנך דמייתי התם דהוי כולהו בחד דרגא. וכיון דקתני הכל כשרים לאשמועינן דמוציאים את הרבים ידי חובתן ה"ה והוא הטעם במאי דמרבינן מינה ותו דרבי יהושע בן לוי קאמר נשים חייבות במקרא מגילה ואם איתא הו"ל לומר

חייבות במשמע מגילה דהוה שמעינן תרתי בין דשומעים מן האנשים בין דמוציאות הנשים וזה דבר מבואר ג"כ ממאי דמייתי התם תרתי הכל חד לחיובא וחד לכשרים וכו' ודייקי דברי רש"י התם שפירש חייבות וכשרות להוציא אחרים ידי חובתם לרמוז דמהכל כשרים ילפינן להוציא אחרים אלא ודאי ש"ס דילן פליגא אתוספתא מדלא חש לה וההיא דהירושלמי איכא לפרושא שהיה עושה כן כדי לפרסם הנס ויש במשמע לשון הירושלמי דאף זכרים גדולים הוו התם וכולהו נפקי בהכי ומה גם דאין דרך הנשים שיקראו הם המגילה אלא סומכים על האנשים ופוק חזי מאי עמא דבר וכן פסק הרב ב"י שם.

וכן מבטלים תלמוד תורה וכו'. מדלא חילק בין ת"ת דיחיד לת"ת דרבים משמע דכולם נדחים מפני מקרא מגילה וקשה דבגמרא תירצו הא דיחיד הא דרבים כלומר דת"ת דיחיד קיל מעבודה אבל ת"ת דרבים חמיר מעבודה וכיון דמאי דדחינן (עבודה) [ת"ת] מפני מקרא מגילה היינו מק"ו דעבודה מקרא דמשפחה ומשפחה ת"ת דרבים דליכא ק"ו מעבודה דאדרבא חמיר מהיכא ילפינן דלידחי מפני מקרא מגילה ותו דמדכתב וכן מבטלין ת"ת לשמוע מקרא מגילה ולא כתב ק"ו מעבודה כמ"ש בשאר מצות לגבי ת"ת מוכח להדיא דאף בת"ת דרבים איירי דלא אשכחן ק"ו מעבודה והרב לח"מ כתב דממאי דאיבעיא ליה לרבא מת מצוה ומקרא מגילה הי מנייהו עדיף ואנן קי"ל דמת מצוה דוחה אפילו ת"ת דרבים ואי ת"ת דרבים דוחה מקרא מגילה מאי קמבעיא ליה השתא ת"ת דרבים דדוחה מקרא מגילה מת מצוה דוחה אותה כ"ש מקרא מגילה שנדחית מפני מת מצוה אלא ודאי דאפילו ת"ת דרבים נדחה מפני מקרא מגילה ולהכי קמבעיא ליה ע"כ. וכ"כ הרב שיירי כנסת הגדולה ז"ל וצ"ל דאף דסתם תלמודא לא פשיטא ליה כיון דרבא שהוא בתרא פשיטא ליה ולא אשכחן להדיא מאן דפליג עליה כוותיה נקטינן והר"ח אבואלעפיא נר"ו הקשה דהבעיא הוי על מת מצוה דלא קרי ותני כמ"ש התוס' על עבודה דלהכי אתא קרא דולאחותו אבל בדקרי ותני אה"נ דפשיטא ליה דמת מצוה עדיף דדחי ת"ת דרבים ומגילה לא דחיא ועדיין הספק במקומו מונח עכ"ד ושפיר הקשה דאף דאינהו ס"ל דבקרי ותני דוקא בעי רבא דאל"כ לא הוה מוכח דמקרא מגילה דוחה אפי' ת"ת דרבים וכמ"ש התוס' מכל מקום קשה דמי מכריחנו לפרש דברי רבא לצדדים דלעיל בעי במת מצוה דלא קרי ותני וכאן בעי בקרי ותני ותו דנראה היפך דברי התוס' ועיין להרא"ם ז"ל.

ולמה שהקשה לדברי רש"י ובמ"ש כאן על מה שאמרו דגדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה שבתורה דהיינו קרא דוהתעלמת ממ"ש בברכות דף י"ט דלא אמרו זה אלא במילי

דרבנן דאסמכינהו אלאו דלא תסור הרח"א נר"ו תירץ דרש"י ס"ל דבתירוץ שב ואל תעשה יתורץ קושיית והתעלמת דהויא נמי שב ואל תעשה אי נמי אי הוה אמר לאו דלא תסור הוה אמינא שאני מגילה דאיכא פרסומי ניסא ודחי לעבודה ות"ת דהוו דאורייתא והוא הדין למת מצוה ידחה משום הכי הביא לא תוכל להתעלם דיש עשה ול"ת וכ"ש למגילה דרבנן דכבוד הבריות דוחה אותה ע"כ. ונראה דיש להוכיח כן מלשון רש"י שם שכתב אבל השבת אבידה ופסח לכל ישראל נאמר ואצל כבוד הבריות נתנו לדחות על כרחך דדחייתן אינה בידים אלא בישיבתו תדחה המצוה אבל כלאים דבמעשה ידיו ידחה הזהיר באזהרתו הרי דפי' טעם היתר השבת אבידה משום דהוי נמי שב ואל תעשה.

חוץ ממת מצוה. בשתי נוסחאות אחרות כת"י אין שם תיבת מצוה.

ואח"כ קורא. מדכתב ואח"כ קורא משמע דדוקא בדאיכא שהות לקרות המגילה אחר זה הא לאו הכי מקרא מגילה עדיף וקשה טובא דכיון דבגמ' תירצו לזה מקרא דוהתעלמת משמע דאף אם תתבטל המצוה לגמרי כמו השבת אבידה שהרי נדחית מהזקן לגמרי אפ"ה כבוד הבריות עדיף וא"כ מנא לן דדוקא בדאיכא שהות ועיין להרא"ם ז"ל והנראה לענ"ד בזה דפשיטא דמשמעות דברי רבינו מוכיחים כן ואפשר דנפקא ליה ממאי דבעי רבא בסתם משמע דהוי דומיא דכל הנך שהזכירו לעיל דווקא בדאיכא שהות איירי וכמ"ש התוס' ד"ה מבטלים דקרי ליה ביטול משום דמשהאיר היום הוי זמן עבודה וכו' וע"פ זה נמשכים כל החלוקות וא"כ על כרחך רבא בדאיכא שהות איירי ומדבעי בדאיכא שהות משמע דבדליכא שהות פשיטא ליה לרבא דמקרא מגילה עדיף משום פרסומי ניסא [ע"פ מ"ש הרב ב"י סי' תרפ"ז דמקרא מגילה עדיף מקריאת שמע משום פרסומי ניסא] ותלמודא מתרץ בסתם מההיא דוהתעלמת ואף דמהתם יש לדחות דאף דליכא שהות מכל מקום כיון דרבא הוא בתרא כוותיה קי"ל ואף דבשאר מילי כבוד הבריות עדיף במקרא מגילה דאיכא פרסומי ניסא שאני ולפי זה המת מצוה אית ביה קולא וחומרא קולא משאר מצות בדליכא שהות וחומרא משאר מצות של תורה בדאיכא שהות זה נראה לענ"ד בכוונת רבינו והרב מגן דוד [ט"ז] סי' תרפ"ט הקשה על הרא"ם ז"ל שהבין כן בדעת רבינו מהך סוגיא וכתב דאין זו כוונת רבינו דאח"כ קורא שכתב היינו כלפי דברי התוס' שם שהקשו וא"ת ויעשו עבודתם מיד ואח"כ יקראו המגילה לבדם וי"ל שטוב לקרות עם הצבור משום דהוי פרסומי ניסא טפי עכ"ל ולכוונה זו כתב רבינו כן אבל בדליכא שהות בזה לא מיירי רבינו ופשיטא דמבטלים המגילה לגמרי וכו' ותדע לך דאטו המוצא מת מצוה בשדה ואין מגילה עמו וכי ישלך את המת וילך לעיר לקרות המגילה ואפשר דתוך כך יאכלוהו הכלבים וכו' ע"כ. ונראה שאין זה הכרח כל

כך דעכ"פ הוא צריך לבקש כלים לקברו והגע עצמך שאינו מוצא כלים כי אם בעיר על כרחו צריך להביאם אלא מאי אית למימר או שיוליך המת עמו לעיר או שיניחהו בשדה זה לפי שעה ולא חיישינן לשיאכלוהו הכלבים ה"נ לא שנא מהטעם האמור.

אמנם מאי דאיכא למידק אכתי בדברי רבינו אמאי לא הזכיר כבוד תלמיד חכם דדחי קריאת המגילה כדמשמע מהש"ס דאמרינן אין מועד בפני ת"ח כל שכן חנוכה ופורים ופריך למאי דקאמר דת"ת דיחיד קיל דמדאמרינן אין מועד בפני ת"ח כ"ש חנוכה ופורים דר"ל שמתבטל מקרא מגילה לגמרי מפני כבודו של ת"ח אלמא ת"ת חמור ממקרא מגילה וכמ"ש רש"י והתוס' והוא מוכרח בסוגיא דמוכח מהך ברייתא דמבטלינן מקרא מגילה לגמרי מפני כבוד ת"ח דהא דומיא דמועד הוא דאין מועד בפניו כלל ומכ"ש חנוכה ופורים ומעתה קשה דכיון דבגמרא לא נדחה זה הק"ו כלל ותירצו דשאני כבוד [תורה] מת"ת מינה קאי דכבוד דיחיד עדיף טפי דנדחה לגמרי ומאי דתירצו בגמרא ת"ת דיחיד קיל היינו כלפי מה שהקשו מת"ת דיחיד אבל אין הכי נמי דעדיף לגמרי אף מת"ת דרבים ואפשר דרבינו סמיך אמ"ש פ"ו מהלכות שביתת יו"ט שכתב להדיא דבמועד מספידים לת"ח בפניו ומכ"ש חנוכה ופורים ע"כ. הרי דפסק כהך דרבא בר הונא וכיון דעל כרחך לפרש דהיינו לגבי מקרא מגילה כדמוכח משמעתין דאל"כ מאי פריך לימא דהתם לענין איסור הספד קאי דשרי בחנוכה ופורים אלא ודאי דאף מקרא מגילה מתבטל לגמרי לגבי ת"ח בפניו וכיון דהכא קאי רבינו בדאיכא שהות ופסק דמת מצוה עדיף משאר מצות מכ"ש כבוד ת"ח דאף בדליכא שהות נדחה מקרא מגילה מפניו לגמרי ומפני זה לא הוצרך לבארו ומה שחילק ז"ל היינו באותם החלוקות דשאני לן בין איכא שהות ללא כמ"ש דבשאר מצות של תורה אי ליכא שהות אין נדחין מפני מקרא מגילה. שוב ראיתי להרח"א נר"ו שהקשה כן בשם הרב ראש יוסף ז"ל ותירץ דכיון דרבא לא הביא הך בפשטיות שלו לא קי"ל הכי ולהכי לא הביאה רבינו עיי"ש ולפי מ"ש אין נראה מההיא דפ"ו דשביתת יו"ט לפי קושית הש"ס וק"ל.

הלכה ב

אחד הקורא וכו'. מתניתין דף י"ט ונמצא בגירסת רבינו שינוי בנוסחאות דבדפוס מגדל עוז כתוב אם היה הקורא חרש וכו' והיא גירסת הרב ב"י סימן תרפ"ט וכן נראה שהיא גירסת הרב המגיד ממ"ש לעיל אבל חרש ושוטה פטורין הם לגמרי כמו שיתבאר ע"כ. וכן נראה גירסת הגהות מיימוני ז"ל אמנם בכל שאר נוסחאות שלפנינו ושנים מהם כתיבת יד משנת הקס"ב והקי"א אין שם תיבת חרש ולזה הסכים מרן ז"ל כאן והרב לח"מ ז"ל הטריח את עצמו בזה מפני שלא ראה הנוסחאות אחרות עיין עליו. ומבואר דעת

רבינו שלא חילק בין קטן שהגיע לחינוך ללא הגיע ונראה דנפקא ליה ממ"ש שם א"ר יהודה קטן הייתי וקריתי למעלה מר' טרפון וזקנים בלוד אמרו לו אין מביאין ראיה מן הקטן וכו' ובתר הכי אמרו אין מביאין ראיה מן המתיר ופי' רש"י מן המתיר רבי יהודה שקרית לפניו הוא המתיר את הקטן ואין לך להביא ראיה ממנו שהרי רבים חולקין עליו ע"כ. והתוס' ז"ל אמתני' ד"ה ר"י מכשיר בקטן הכריחו דר"י בהגיע לחינוך איירי דאל"כ מאיזה טעם יכול להכשיר הקטן וכו' נמצא דכל עוד שאינו בר מצות בן י"ג ויום אחד אינו חייב מן הדין כי אם על אביו מוטל לחנכו והיינו מ"ש רבינו לעיל ומחנכים את הקטנים לקרותה ודו"ק.

הלכה ג

וכל הלילה כשר וכו'. דף ד' מימרא דר' יהושע בן לוי. וא"ת אמאי לא גזרו עד חצות כמ"ש גבי קריאת שמע ושמעתי מתרצים דכיון דהוי משנה לשנה לא גזרינן שמא יפשע משא"כ בק"ש שהוא תדיר איכא למיחש באיזו פעם ואין נראה דגבי קרבן פסח דהוי משנה לשנה פסק רבינו פ"ח דגזרו עד חצות אף דמעיקר הדין הוי כל הלילה [ועיין מ"ש בהל' ק"ש שם] לכך נראה דשאני מגילה דאיידי דחביבה להו לא אתי למפשע וכ"כ הרמ"א בשם הרא"ש ז"ל עיי"ש ומצינו נמי דאף דבעלמא תרי קלי לא משתמעי גבי מגילה אפי' עשרה קוראים כאחד ויוצא השומע מהם מטעמא דאיידי דחביבה ליה יהיב דעתיה אי נמי י"ל דבמידי דהוי דאורייתא גזרו אבל במידי דרבנן לא.

וכל היום כשר וכו'. ממתניתין דקתני זה הכלל דבר שמצותו ביום כשר כל היום דאף דלקמן דף כ' קתני מתניתין דאין קורין את המגילה עד שתנץ החמה וכן פסק הרב ב"י סימן תרפ"ז ההיא לכתחילה קאמר ומטעמא שכתב רש"י ז"ל אמתניתין דסיים וכולם שעשו משעלה השחר כשר וכתב ז"ל דמעלות השחר יממא הוא אבל לפי שאין הכל בקיאים בו צריכין להמתין עד הנץ החמה ע"כ. והכי מוכח מקרא דמייתי והימים האלה נזכרים ונעשים ויום משמע מעלות השחר כדאיתא פ"ק דברכות מקרא דאנחנו עושים במלאכה וכו' מעלות השחר עד צאת הככבים ואומר והיו לנו הלילה משמר והיום מלאכה הרי דמעלות השחר דהיינו מעלות השחר קרי ליה יום ורבינו כתב עיקר הדין דומיא דלילה וק"ל.

וביום אינו חוזר וכו'. בנוסח אחר כת"י וביום אינו צריך וכו' ויש נפקותא בזה דהרב המגיד כתב בשם יש מפרשים דגם ביום יברך שהחיינו וכן דעת ר"ת והרא"ש והטור סי' תרצ"ב.

הנפרע לישראל וכו'. בנוסח אחר כת"י כתוב האל הנפרע לישראל והיא גירסת הרב ב"ח סימן תרנ"ב והכי גריס הסמ"ג ז"ל וראיתי להשכנה"ג שכתב טעם לגירסא זו לומר ג"פ האל בברכה זו רמז לג"פ שנפל עמלק ביד ישראל ביד יהושע וביד שאול וביד מרדכי.

הלכה ד

איזהו זמן קריאתה וכו'. שם פריך תלמודא ואימא תריסר ותליסר כדאמר רב שמואל בר יצחק י"ג זמן קהילה לכל היא ה"נ י"ג זמן קהילה לכל היא ולא צריך לרבויי ופי' רש"י זמן קהילה לכל היא הכל נקהלו להנקם מאויביהם וכו' הלכך לא צריך קרא לרבויי שיהא ראוי לקריאה דעיקר הנס בו היה ע"כ. והרא"ש ז"ל הקשה עליו דא"כ לא הוי דומיא דכימים אשר נחו וכתב דבירושלמי איתא דמכ"ש נפקא לן יעו"ש ור"ת פליג וס"ל דזמן קהילה לכל היינו שהכל מתאספים לתענית אסתר ובאים בני הכפרים לעיירות לומר סליחות ותחנונים לפי שבו נקהלו לעמוד על נפשם והיו צריכים רחמים וכו' ע"כ. ולכאורה קשה דא"כ אמאי איצטריך קרא דזמניהם לרבות י"א וי"ב כיון דהיו יכולים לקרות המגילה בי"ג משום דעל כרחך מתאספים לעיר ובלא קרא נמי אמרינן הכי כדאיתא בגמ' ועוד הקשה הפר"ח סי' תרפ"ט והר"ח אבואלעפיא בשם י"מ דא"כ כשחל פורים בד' אמאי תיקנו שיקראו בי"ב דהיינו יום הכניסה ליקרו בי"ג שהוא זמן כניסה גמור לדעת ר"ת ע"כ.

ונראה דכיון דהני רבויי דקרא אינה אלא להקל כל מאי דאפשר על בני הכפרים כדאיתא בגמרא א"כ כיון דאיכא יום כניסה קודם י"ג יש לנו לדון שיקראו אותה קודם כל מאי דאפשר בבואם ביום הכניסה לדעת רש"י שפירש דהיינו בית דין וכפירוש הר"ן ז"ל דאחד מבני הכפר היה מוציאם יעו"ש ואף לפירוש התוספות ביבמות דיום הכניסה היינו לקרות בתורה בכפרים גופייהו שם היו קורים המגילה להיותם יותר פנויים להספיק מים ומזון לאחיהם ודברי ר"ת לפי זה לא קיימי אלא איום הכניסה דוקא כגון אם חל פורים בערב שבת אי נמי בג' דיום י"ג הוא יום הכניסה דאז היו באים כל בני הכפרים לעיירות אבל אם יום התענית חל ביום אחר שאינו יום הכניסה לא ועל כרחך לומר כן אף בלא מתניתין דלא לאפושי פלוגתא בין רש"י והרא"ש לר"ת דלא פליג עלייהו אלא במשמעות זמן קהלה מה ר"ל לא במציאות הדין וכי היכי דלרש"י והרא"ש על כרחך י"ג היינו כשחל ביום הכניסה דוקא דהא אינו בדין דמאי דמרבינן מרבויא דקרא ליהוי יום הכניסה דוקא ומאי דאתי מסברא אפילו בלא יום הכניסה כיון דקפיד קרא איום הכניסה דהא אי קרו אף בני הכפרים ביום שאינו יום הכניסה אף אם הוא מי"א והלאה מסתברא דלא יצא דמתניתין כיצד וכו' קתני והכי משמע ממאי דאמרינן התם אמר רבי יהודה

אימתי מקום שנכנסים בשני ובחמישי אבל מקום שאין נכנסים בב' ובה' אין קורין אותה אלא בזמנה ואבני כפר קאי וכן נראה מדברי הר"ן וז"ל ואימא שיתסר ושיבסר כלומר היכן רמיזא תקנתא דיום הכניסה וכו' יעו"ש וא"כ ר"ת לא (פריך) [פלי'ג] אהך ופשיטא די"ג זמן קהלה לכל היא היינו ביום הכניסה דוקא והנה יום הכניסה ממש לא הוי ביום התענית דהא לפי' רש"י דפי' דהיינו בית דין ביום התענית לא היה בית דין ואף לפי' התוס' ביבמות ודעמייהו ביום התענית אז באותו זמן נראה דלא היה בו קריאת התורה ביום התענית דהא תקנת עזרא לא היתה אלא בשבת במנחה ובב' ובה' כדאיתא בפרק מרובה ותקנת ויחל ביום התענית הוי מחכמי המשנה כדאיתא בפרק בני העיר והוא ממסכת סופרים עיין להתוס' יו"ט שם וא"כ ר"ת דאיירי בזמן מרדכי על כרחך דיום התענית היינו יום הכניסה ור"ל כיון דמאי דמרבה קרא היינו יום הכניסה דוקא ביום התענית שמתאספים לומר סליחות ותחנונים כשחל ביום הכניסה לא צריך קרא לרבויי דטעמא רבתי איכא.

שוב ראיתי להרא"ם בתוספותיו על הסמ"ג שהקשה וז"ל וא"ת והא א"א שלא יתקבצו בי"ג שהוא יום התענית לקרות פרשת ויחל ובפורים עצמו לקרות פרשת עמלק י"ל דאין הכפרים מקפידים כל כך אלא על תיקון הקריאה שתיקן משה רבינו שהוא ביום ב' וה' וכו' וצל"ע. והרח"א נר"ו כתב דביום הכניסה גופיה היו מתענים וקורין המגילה והוא קצת מגומגם דיום התענית יעשו אלה ביום אחד ואלה ביום אחר דבמגילה דוקא אשכחן זמני טובא ומ"מ יפה תירץ. עוד שמעתי מקשים לדעת ר"ת אמאי איצטריך קרא לי"א כיון דלא קאי אלא כשחל פורים בא' בשבת דאז מקדימין ליום הכניסה שהוא יום ה' ובאותו יום היו מתענים כמ"ש ר"ת שם בשם תשובת הגאונים ע"כ. וי"ל עם מ"ש הרא"ם שם לדעת ר"ת דתלמודא דידן סובר מכיון דיום י"ג יום תענית היה הרי הוא כיום הפורים עצמו ולא צריך קרא לרבויי ודון אתה בעצמך כיון דמדמינן ליה ליום פורים פשיטא ופשיטא דדוקא ביום הסמוך לי"ד אמרינן הכי לא ג' ימים קודם ודוק בדבריו שלא כתב דיום התענית הרי הוא כיום פורים אלא די"ג וכו'.

הלכה ה

ויהיה זכרון וכו'. כתב הסמ"ג ומ"מ לא חילקו בכל היקף כרכים אף בחוצה לארץ וביאר הרא"ם ז"ל משום דלא חילקו בתקנתם בכל מקום.

הלכה ז

וכל אלו שמקדימים וכו'. פ"ק דף ה' אמר רב מגילה בזמנה קורים אותה אפילו ביחיד שלא בזמנה בעשרה אמר רב אסי בין בזמנה בין שלא בזמנה בעשרה הוה עובדא וחש

ליה רב להא דרב אסי וכו' ופי' רש"י בזמנה בי"ד וכו' שלא בזמנה כגון כפרים המקדימים ליום הכניסה עיין עליו והרא"ש ז"ל כתב עליו ואע"ג דבימי רב ליכא להך הקדמה דאין קורים אותה אלא בזמנה פלוגתא דזמנה אשמועינן דבזמנה קורים אותה ביחיד ורב אסי אמר בין בזמנה בין שלא בזמנה אין קורין אותה אלא בעשרה וי"מ שלא בזמנה כגון שחל י"ד להיות בשבת לבני עיירות ובערב שבת לבני כרכים וכו' ע"כ. ודברי רבינו הם כפירוש רש"י שהרי כתב וכל אלו וכו' דקאי אבני הכפרים שמקדימים ליום הכניסה מעתה קשה טובא לדברי הרב המגיד ז"ל שכתב על דברי רבינו דכוונת זמנה שאמרו בש"ס היינו י"ד לבני עיירות וט"ו לבני כרכים שלא בזמנה קודם לכן מחמת איזו סיבה שיהיה ע"כ. ופשיטא שאינו מפרש כפירוש רש"י והרא"ש דס"ל דאיום הכניסה דוקא קאי ואי כפירוש הי"מ שהביא הרא"ש הרי רבינו לא הזכירו כאן אלא יום הכניסה דוקא והדין ההוא כתבו לקמן בסוף הפרק ושם לא הזכיר דין זה ותו דהי"מ לא איירו ביום הכניסה ולדידהו אפשר דיום הכניסה מקרי והרב לח"מ ז"ל כתב וז"ל כתב הרה"מ וכו' כלומר לא תימא יום הכניסה דכפרים כדפרשית דא"כ קשה דבזמן רב אסי ורב כבר נתבטל יום הכניסה וכדהקשו עליו אלא אימא מחמת איזו סיבה אחרת כמו מפרש בים או יוצא בשיירא וכדכתב הר"ן ע"כ. ונראה מדבריו שם דכוונתו להקשות על רבינו שכתב דקאי איום הכניסה דוקא ואם נפרש כן קשה תרתי חדא דהיה לו לפרש דבריו דאיכא קשיא לדברי רבינו ותו דזה לא קשה ולא מידי דאפשר לומר כפי' רש"י וכפי מ"ש הרא"ש עליו ורבינו עיקר דינא נקט ובודאי דא"א לפרש דברי הרה"מ כדעת רבינו מטעמי דכתיבנא ותו דרבינו לא הזכיר דין המפרש בים והיוצא בשיירה וצל"ע.

ועל מ"ש רש"י ז"ל שם בזמנם הכל מתאספים ואיכא פרסום הקשה הרח"א נר"ו דאי הכי מאי פריך לרב ממ"ש ערב שבת זמנה והלא הכל מתאספים ואיכא פרסום ומשו"ה קורים ביחיד וצ"ע ע"כ. ואחרי המחילה הראויה נראה פשוט דכוונת רש"י לכשהוא היום עצמו כגון י"ד בחול דהכי כתב שם מתוך שהוא חובה בו ביום על כל יחיד ויחיד וא"כ דוקא בזמנו הקבוע אמרינן דאיכא פרסום נס אפילו ביחיד משום דהכל קורין בו אבל כשחל בשבת כיון דאין קורין בזמנה ממש לא שרינן ליחיד [תדע עוד די"ג לבני כפרים אף שהוא זמנה לדידהו לענין חיוב מקרא מגילה אפ"ה בעי עשרה דשלא בזמנה מקרי וא"כ אין סברא לומר דעדיף י"ג לבני עיירות דהוי שלא בזמנה ממש מבני כפרים דהא מיהא זמן קריאתה הוא לענין חיובם] ולהכי דייק רש"י ז"ל דבעינן דוקא בו ביום.

הלכה ח

כפר שמקדימים וכו'. לדברי רבינו שמפרש זמן הכניסה דהיינו קריאת התורה בבית הכנסת כדברי הרב חיים שהביאו התוס' ביבמות וכמו שהוכיח הרב לח"מ מדכתב רבינו לעיל בבתי כנסיות ומדכתב כאן בזמן שאין נכנסים בו דאילו לפירוש רש"י ודעמיה היו נכנסים לעיירות לדון ולא שייך נמי ביהכ"נ ולפי זה אין להקשות דאיך אפשר שלא היו נכנסים לשמוע קריאת התורה בב' ובה' די"ל דיתכן בשעת הגזירה שלא היו יכולים לקרות בתורה ואף בשבת לא תקנו אלא הפטרה בנביאים אבל בב' ובה' היו מבטלים לגמרי ודו"ק. ומצאתי בשתי נוסחאות אחרות כת"י כתוב שם כפר שאין נכנסים בו וכו' והשאר נמחק.

וכל עיר שאין בה וכו'. פ"ק דף ג' אמר ר' שמעון בן לקיש כרך שאין בו עשרה בטלנים נדון ככפר מאי קמ"ל תנינא וכו' כרך איצטריך ליה אע"ג דמקלעי מעלמא ע"כ. אין לדקדק דהכא לא חיישינן דמקלעי ליה מעלמא ואלו בפי"א דהל' תפילה דין ט"ז פסק דבית הכנסת של כרכים הואיל ועל דעת כל העולם נעשה שיבואו ויתפללו בו כל הבא אל המדינה נעשה של כל ישראל ואין מוכרים אותו לעולם הרי דהתם אזלינן בתר בני עלמא דמקלעי לה וי"ל דהכא היינו טעמא כמ"ש רש"י ז"ל דזמנין דלא משתכחין ע"כ. כלומר דבעינן דלעולם יהיו שם עשרה בטלנים לדונו ככרך משא"כ התם דתלי אדעתא דכולי עלמא כמ"ש שם וק"ל.

ואם אין שם וכו'. נוסח אחר כת"י ואם אין בעיר וכו'. וכתב הראב"ד ז"ל דאולי מפני שאינו לא כפר ולא כלום וכן אמרו מאימתי נעשית עיר הנדחת משיהיו בה מי' עד ק' ופי' בירושלמי וכו' ע"כ. וקצת קשה דבפ"ד דע"ז פסק רבינו כמאן דאמר ממאה עד רובו של שבט ואפשר דנפקא ליה מדאמר ר' יהודה אימתי בזמן שנכנסים בב' ובה' אבל בזמן שאין נכנסים בב' ובה' אין קורין אלא בי"ד ופי' רבינו דהיינו יום הכניסה בבתי כנסיות של כפרים כדלעיל וכיון דבעינן יום קריאת התורה להם בדליכא ס"ת כגון דליכא עשרה תו לא מצו קרו ביום הכניסה דמדין אין נכנסים בב' ובה' נפקא דהתם אף דאיכא יותר מעשרה ולא קרינן ביה כפר לענין זה. ועוד נראה להכריח זה ממ"ש רבינו לעיל דמגילה שלא בזמנה אין קורים אותה בפחות מעשרה וכיון דהכא ליכא עשרה ממילא דלא מצו לקרותה ביום הכניסה דהיינו שלא בזמנה וא"כ רבינו לא נחית בדין זה לומר דלא מקרי כפר בפחות מעשרה תדע שלא כתב שאין דינו ככפר אלא כעיר אלא נקט דהרי הוא כאנשי העיר כלומר דינו שוה לעיר ועיין למרן ז"ל.

הלכה ט

בד"א וכו'. דף ב' ופי' רש"י מפני השלוחין שהיו מודיעין אימתי הוקדש ניסן וכו' אבל בזמן הזה הכל צופין למקרא מגילה וכו' ואם נקדים קריאתה יעשו פסח לסוף שלשים יום של קריאה ונמצאו אוכלים חמץ בימים אחרונים של פסח ע"כ. ובפירוש המשנה כתב רבינו אבל בזמן הזה ר"ל מיום שנתחבר התלמוד עד שיבא משיח במהרה בימינו אין קורין אותה אלא בזמנה וכו'.

קוראין בט"ו. בנוסח אחר כת"י משנת הקס"ב יש כאן הוספה בדברי רבינו וז"ל ולאחר שקורין את המגילה בפורים בין ביום ובין בלילה אומר ובא לציון וכן מנהג בשתי ישיבות ע"כ.

הלכה י

בן עיר וכו'. שם דף י"ט. ומ"ש רבינו אם היה דעתו לחזור בזמן קריאה ר"ל בזמן קריאה המקום שהוא בו עתה וכן פירש הרב המגיד ומרן ז"ל ומוכרח. ובדין כרך וכל הסמוך לו נתחבטו המפרשים ז"ל עיין להרה"מ ומרן ובב"י סי' תרפ"ח והרב כנסת הגדולה והרב מגן דוד [ט"ז] והפר"ח ז"ל.

הלכה יא

עיר שהיא ספק וכו'. כתב הרב המגיד ז"ל מההיא דטבריא והוצל וכו' [דף ה'] ורבינו ס"ל דמעיקר הדין הוא שיש לקרות בי"ד וט"ו וכו' ע"כ. והנה מפשט לשון רבינו נראה דבכל עיר שנסתפק לנו אם הוקפה מימות יהושע אם לאו לעולם קורים בב' הימים אמנם איכא מאן דלא ס"ל הכי בדברי רבינו כמ"ש הרב ב"י סימן תרפ"ח. ואגב נעמוד בענין זה. כתב הרב ב"י וז"ל וראיתי להרב יוסף אביוב ז"ל שהיה קורא תגר על המנהג שנוהגים בכל עיר מוקפת חומה לקרות בי"ד וט"ו דעד כאן לא קאמר הרמב"ם שקורים בשני הימים אלא בכרך שהוא ספק דהיינו שקצת אומרים מוקפת היא מימות יהושע וקצתם אומרים אינה מוקפת אבל כל שאין יודעים בה כלל לא מקרי ספק והיה מביא ראיה ממ"ש הרמב"ם בפ"ח מהלכות שגגות אינו חייב באשם תלוי עד שיהיה שם איסור קבוע כיצד אכל חלב וספק אם היה כזית או פחות מכזית או שהיתה לפניו חתיכת חלב וחתיכת שומן ואכל אחד מהם ואינו יודע איזו מהם אכל [וכו' הרי זה מביא אשם תלוי אבל אם היתה לפניו חתיכה אחת ספק שהיא חלב וכו' פטור שאין כאן איסור קבוע] ומינה נשמע לענין קריאת מגילה וכו' ולי נראה שאין הנדון דומה לראיה דא"כ אפילו אם נחלקו בקבלתם וכו' לא יקראו בי"ד וט"ו דכל כה"ג לא מחייב אשם תלוי ומבואר מדברי הרמב"ם אבל אם היתה לפניו חתיכה אחת ספק חלב ספק שומן ואכלה פטור

וא"א לומר כן דא"כ הא דכתב הרמב"ם עיר שהיא ספק וכו' היכי משכחת לה ועוד דמההיא דאשם תלוי ליכא למיגמר דשאני התם דכתיב מכל מצות וקרינן מצוות בלשון רבים ויש אם למקרא וכו' והלכך לא ילפינן מינה דהתם לאו משום דלא הוי ספק אלא משום דגזרת התורה הוא דלא ליחייב עד דליקבע איסורא וכו' ע"כ.

וכדי לעמוד על בוריין של דברים צריך להתבונן במ"ש הרמב"ם ז"ל שם דין ג' האוכל חתיכה ועד אחד אומר לו זה שאכלת חלב היה ועד אחד אומר לו לא אכלת חלב וכו' הואיל ונקבע האיסור והוא אינו יודע אם חטא אם לא חטא הרי זה מביא אשם תלוי וכו' ע"כ. ומזה קשה להרב יוסף אביוב ז"ל דאמאי לא הוכיח דינו מדין זה שממנו מתבאר דבנחלקו אם אכל איסור או לא חייב באשם תלוי ומינה נוכח לדין עיר שנחלקו בקבלתה וכו' ולזה י"ל דאין הכי נמי אלא תפס הרב עיקר הדין וסמך על המעיין שם ומכ"ש דעיקר דבריו קיימי אעיר שהיא ספק שאין בה מחלוקת כלל דהיינו הספק בחתיכה אחת בלא עדים שאין לנו אלא דין זה שהביא ז"ל וגם חלוק ליתיה אלא בהך חלוקא אמנם על הרב ב"י ז"ל קשה דהוא הקשה עליו מחתיכה אחת וכו' והך דעד אחד שהזכרנו הויא תיובתיה ולענ"ד נראה אפשר דהרב ב"י ס"ל דהתם מיירי דאיכא ב' חתיכות אחד של חלב ואחד של שומן וכתירוץ ראשון שתירץ שם להשגת הראב"ד ז"ל וכשחיבר ז"ל על הר"ר יעקב [טור] הוה ס"ל הכי וכשחיבר על הרמב"ם עלה בדעתו הרחבה תירוץ אחר ומה גם דאין לנו שום הכרח לאחד מהשני תירוצים וא"כ אין לנו שום התנגדות דהכא הספק הוא בעיר אחת דדמי לחתיכה אחת דאז אף אם נחלקו העדים אינו חייב אשם תלוי והרב חיים אבואלעפיא נר"ו תירץ לזה דהתם מיירי שבא תחילה העד שאמר חלב אכלת דקי"ל כל מקום שהאמינה תורה עד אחד הרי כאן שנים וכאן איירי שנחלקו יחד ולפי זה אם העיד תחילה האומר שאינה מוקפת אין קוראים בי"ד ע"כ. ונראה דס"ל נר"ו דבהעיד תחילה עד אחד הוא דאיכא אשם תלוי מדכתב דהתם מיירי וכו' ושמעתי מקשים עליו דהתוס' ז"ל בריש פרק אמרו לו כתבו להיפך דכדי להתחייב אשם תלוי צריך שיעידו שניהם בבת אחת דאי בזה אחר זה כל מקום שהאמינה תורה עד אחד הרי כאן שנים וכיון שנתקבל עדותו תו לא קפדינן בעדות השני עיי"ש.

ואי קשיא הא קשיא היכי פתיך ועריב הרב ב"י טעמא דאיקבע איסורא עם טעם דמצות דהתם בגמרא איכא פלוגתא דרבא ס"ל דבעינן שתי חתיכות מטעם מצות ור' זירא ס"ל משום דאפשר לברר איסורין ורב נחמן ס"ל משום דאיקבע איסורא ובעי בגמרא מאי בינייהו איכא בינייהו בא גוי ואכל הראשונה ובא ישראל ואכל את השניה לרבא ליכא מצוות בעידנא דאכל ישראל לר"ז אי אפשר לברר איסוריה לר"נ איקבע איסורא ע"כ.

הרי בהדיא דמאן דס"ל חד טעמא לא ס"ל האיך ואיכא בינייהו לענין דינא טובא וגם מרן ז"ל הקשה על רבינו דפסק בהא כר"נ הואיל ואיקבע איסורא דאמאי לא פסק כרבא דבתרא הוא והניחו בצ"ע וכן הקשה הרח"א נר"ו ועוד הוסיף דלתירוץ מרן דמקרי הוקבע איסורא ע"פ עד אחד לפי תירוץ שני לימא דאיכא בינייהו חתיכה אחד זה אומר חלב וזה אומר שומן לרבא ור"ז פטור דלאו מצות איכא וגם א"א לברר את האיסור ולר"נ חייב דמקרי הוקבע איסורא והניח הכל בצ"ע עיין עליו.

ולענ"ד נראה דהא לא קשיא ולא מידי חדא דבדאיכא כמה נפקותות לפעמים הש"ס חדא מנייהו נקיט ועמ"ש התוס' דשבת דף ל"ט ד"ה מפני שמזיז וכו' ותו דהש"ס לא נייד מהתירוץ שתירץ בראשונה וגם מסתם מתניתין דאירי בספק דליכא עדים כלל וכיון דאשכח מציאות בספק ישר ע"פ סגנון מכילתין לא בעי לאהדורי אמציאות אחר ותו דאין לנו ראיה חותכת דמאן דס"ל דרשא דמצות ואפשר לברר איסורן ונגד דין זה דעד אחד ע"פ תירוץ זה כיון דמתניתין היא שמשם הוציא רבינו הדין ולקושיא אחרת דאיך עירב השני טעמים י"ל דס"ל למרן ב"י וגם מסתברא הוא לומר דכולהו ס"ל דעיקר דינא מתיבת מצות הוא דיש אם למקרא אלא דרבא ס"ל דכיון דכתיב מצות אין לנו שום טעם כלל ושתים דוקא בעינן בעידנא דאכיל ור"נ ור"ז ס"ל דטעמא דקפיד קרא היינו משום דאיקבע איסורא וחורנא ס"ל משום דבעינן דאיתברר איסורא ולעולם דכולהו ס"ל דגזרת הכתוב היא דאי לא תימא הכי סוף סוף ספיקא הוי ורחמנא מחייב אשם תלוי בספק מה לי חתיכה אחת מה לי שתי חתיכות הא עיקר טעמא דאשם תלוי אינו אלא להגן מן היסורים דכשיתברר לו יביא חטאת ואם כן יש לנו לומר דכל היכא שיש בידו ספק חטא הוה לן לחיובי אשם תלוי כיון דרחמנא קפיד אספק אלא ודאי דכולהו ס"ל דגזרת הכתוב היא אלא דמאן דדריש מצוות בלא טעמא לא ס"ל אינך טעמי כלל והשתא הש"ס בעי מאי בינייהו ומתרץ דאיכא בינייהו גוי או כלב שאכל אחת וכו' דלמ"ד איקבע איסורא ס"ל דטעמא דקרא היינו משום הא וכיון דאיקבע איסורא עכ"פ מחייב אף דבשעת אכילה ליתיה לא איכפת לן דכיון שהיתה להם הויה אחת בעולם די אלא דמאן דס"ל טעמא דמצוות לחוד בעי בשעת אכילה דוקא וזה הוא מוכרח בפשט דברי הש"ס עכ"פ ובזה מתורץ מה שהקשה הרח"א נר"ו דאי הכי אמאי פטר רבא כשאכל כלב את האחת והוא את השנית ע"כ. דסוף כל סוף תקשה להש"ס אמאי חד קפיד אשעת אכילה וחד לא אלא ודאי צ"ל דמאן דס"ל טעמא דמצוות לחוד לא ס"ל הוקבע איסורא כלל וכיון דבקרא כתיב ועשתה בעינן דבשעת אכילה איכא מצות וחורנא ס"ל דכיון דבשעת אכילה קרינן

ביה הוקבע איסורא שפיר מחייב אשם תלוי ונמצא כפי זה דצדקו דברי מרן ב"י ז"ל ועיין במ"ש התוספות שם ד"ה מדסיפא וכו' הוא הנראה לענ"ד.

הלכה יב

קראו את המגילה וכו'. דף ו' והטעם דמסמך גאולת פורים לגאולת פסח עדיף.

הלכה יג

אין קוראין וכו'. שם דף ד' ועיין מ"ש פ"ב דשופר דין ו'. ובענין טלטול המגילה בשבת השיירי כנסת הגדולה סימן תרפ"ח נסתפק בדבר ונטה להחמיר וכ"כ בסימן ש"ח גם הפר"ח ז"ל כתב דמסתברא לאסור אף דהוה נראה לענ"ד להקל דלא דמי לגט דלא חזי לקרות בגופו משא"כ מגילה דחזיא לקרות בגופה כמו קריאות אחרות אכן מ"מ אין להקל בדאפשר.

ושואלין ודורשין וכו'. שם אמר ר' יהושע בן לוי פורים שחל להיות בשבת שואלין ודורשין בעניינו של יום מאי איריא פורים אפילו יו"ט נמי דתניא משה תיקן להם לישראל וכו' פורים איצטריכא ליה מהו דתימא נגזור משום דרבה קמ"ל ופי' רש"י משום דרבה דגזר לקמן בקריאת מגילה שמא יעבירנה ארבע אמות ברה"ר אף כאן נגזר דרשא אטו קריאה ע"כ. וכתבו התוס' ד"ה פורים שחל להיות בשבת דוקא בשבת לפי שאין קורין המגילה משום גזרה דרבה אבל בחול אין צריך שהרי קורין המגילה וטפי איכא פרסומי ניסא ע"כ. ולכאורה קשה טובא דא"כ מאי פריך מאי איריא פורים וכו' כיון דריב"ל לא דבר אלא כשחל בשבת דוקא אבל אם חל בחול אין שואלין וכו' ואם נאמר דהמקשן לא הבין כן מ"מ אמאי לא תירץ לו דכוונת ריב"ל לא נחית אלא לאשמועינן דדווקא כשחל בשבת אבל חל בחול אין שואלין וכו' מטעם דהרי קורין המגילה ונראה שהתוס' ז"ל נרגשו מזה שכתבו בד"ה מאי איריא פורים וכו' נ"ל דהכי פירושו מאי איריא פורים דאין דורשין בו מקודם לכן ל' יום דמשו"ה [בו ביום] לידרוש אפילו ביו"ט דדרשינן ל' יום לפניו אפ"ה דורשין בו ביום וכו' ע"כ. נמצא דהמקשן הקשה לו כן דמשום דלא ידע טעם החידוש של ריב"ל ואהא מתרץ ליה דחידושו הוא דהוה אמינא דליתסר גם הדרשה אטו הקריאה כמ"ש רש"י ז"ל מעתה יפה כיון רבינו במ"ש כדי להזכיר שהוא פורים דהיינו כדברי התוספות ממש דכשחל בחול א"צ לזכרון דהא איכא קריאת המגילה גופה ואחרי המחילה הראויה מהרב לח"מ ז"ל שהבין הסוגיא כפשוטה והקשה על רבינו בזה ותירץ גם כן בהבינו דכשחל בחול גם כן שואלין ודורשין ותמיהני איך לא הציץ בדברי התוס' ז"ל שהוא ג"כ דעת רבינו עיין עליו.

הלכה יד
ובני עיירות. בנוסח אחר כת"י כתוב ובני עיירות ובני כפרים.

פרק ב

הלכה א
הקורא את וכו'. משנה דף י"ז ובגמ' בעי מנא הני מילי אמר רבא ככתבם וכזמנם וכו' ופריך מידי קריאה כתיב וכו' אלא מהכא והימים האלה נזכרים ונעשים איתקש זכירה לעשיה מה עשיה למפרע לא אף זכירה למפרע לא ע"כ. ומיהו שם בירושלמי יליף לה מככתבם וכו' עיי"ש.

הלכה ב
קרא ושהה וכו'. נתבאר שם וכן פסק רבינו פ"ג דהלכות שופר דין ו' דאם שמע ט' תקיעות בט' שעות ביום יצא וכן בהלכות ק"ש דין י"ב אך בפ"ד דהל' תפילה דין י"ג פסק דאם היה עומד בתפילה ונטפו מי רגליו על ברכיו ממתין עד שיכלו המים וכו' ואם שהה כדי לגמור את התפילה חוזר לראש ע"כ. וראיתי להתוס' בברכות דף כ"ב ד"ה אלא לכו"ע וכו' שכתבו בשם הרב מקוצי דיש לחלק דשאני ההיא דתפילה דאין ראוי לקרות משום דמי רגלים שותתין על ברכיו אבל היכא דגברא חזי כגון מגילה ושופר כו"ע מודו דאינו חוזר לראש ע"כ. אמנם הר"ן ז"ל במגילה כתב דלענין תפילה דחמירא שאין לו רשות להפסיק בה לא מפני היראה ולא מפני הכבוד משו"ה אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש אבל במגילה והלל שאדם רשאי להפסיק בהם מפני היראה ומפני הכבוד אע"פ ששהה כדי לגמור את כולה אינו חוזר לראש ואצ"ל בתקיעות ע"כ. והפר"ח או"ח סי' ס"ה חלק ע"ד התוס' הנ"ל וחילק חילוק אחר עיי"ש. וכנראה שלא ראה דברי הר"ן שהזכרנו עיי"ש.

הלכה ג
הקורא את המגילה על פה. משנה שם ובגמ' יליף לה מקראי כתיב הכא נזכרים וכתיב התם כתוב זאת זכרון וכו'.
הלועז וכו'. שם ובגמ' דף י"ז מידי דהוה אנשים ועמי הארץ ותו דמצותה בקריאה משום פרסומי ניסא תדע דאנן האחשתרנים בני הרמכים מי ידעינן.
וכן אם היתה כתובה יונית וכו'. הרא"ש ז"ל בפסקיו כתב לדעת הרב אלפסי ז"ל דלא הביא הך דרב ושמואל לעז יווני לכל כשר אע"ג דליכא מאן דפליג עלייהו ואפשר דס"ל דלאו אליבא דנפשייהו קאמרי אלא אליבא דרבן שמעון בן גמליאל ולית הלכתא כרשב"ג

ע"כ. והרב לח"מ הקשה עליו דמוכח בגמ' דרב ושמואל משמע דאית להו דהלכה כרשב"ג וכן בפ"ק דף ט' אמרו אמר רבי אבהו אמר ר' יוחנן הלכה כרשב"ג וליכא מאן דפליג עליה וצ"ע ע"כ. והנה הר"ן ז"ל כתב דמאי דהשמיטה הרב אלפסי ז"ל אינו אלא מפני שעכשיו אין אנו יודעים מהו לעז יווני וכמ"ש הרמב"ם ז"ל פ"א דהל' ס"ת שכבר נשתכח יווני מן העולם ונשתבש ונאבד וכו' ע"כ. וסיים שם לפיכך אין כותבים היום ס"ת תפילין ומזוזות אלא אשורית והרמב"ן ז"ל כתב שם דפסק כרבי יוחנן דלא ס"ל דרשב"ג קאמר ה"נ במגילה יעו"ש ולדעת הרא"ש אפשר דמאי דמשני בגמרא אי אמר הלכה כרשב"ג וכו' היינו כלפי דברי המקשן ועדיפא מינה קמתרץ ליה אמנם לפי האמת אינו וההיא דרבי אבהו אמר ר"י לא הוי אלא לענין שאר ספרים לא במגילה וכמ"ש הרמב"ן ז"ל והרא"ש כתב כן לענין מגילה דוקא אלא שהוא דוחק גדול ומה גם שהרי"ף ז"ל השמיט גם האיך דר"י וצריך עיון טובא.

הלכה ד

היתה כתובה תרגום וכו'. משנה היתה כתובה תרגום לא יצא ואוקמוה בגמ' אפילו שכתובה תרגום וקרי לה תרגום ע"כ. וצ"ל משום דהוא אינו מבין התרגום דאם הוא מבין פשיטא דיצא והוא מוכרח מהגמ' גבי לעז וכו' ואף דרבינו בפ"א דהל' תפילין דין י"ט פסק דאין כותבין ספרים אלא אשורית כרבן שמעון בן גמליאל דפ"ק שם ס"ל ז"ל דמגילה אינה בכלל ספרים וכ"כ הר"ן ועיין להתוס' יו"ט ז"ל. והרב ב"י סי' תר"צ משם הר"ן והריב"ש פסק דגם כשקוראין לנשים אין לקרותה בלע"ז אפילו אם כתובה בלע"ז משום דלא ידעינן הלעז של האחשתרנים בני הרמכים ואם יקרא אלו התיבות בלשון הקדש אסור לקרותה בשתי לשונות לכתחילה כמ"ש הרב מג"א ז"ל כלומר דאילו מי שאינו יודע אלא לשון לעז שרי ליה לקרותה בלעז וכשיגיע לאחשתרנים בני הרמכים יקראם בלשון הקדש כמ"ש הרב ב"י שם.

הלכה ה

הקורא את המגילה בלא כוונה וכו'. כתב הרב המגיד ז"ל ואולי שהכל מודים במגילה ע"כ. נראה דכוונתו דכיון דאשכחן דחמירא מגילה משום פרסומי ניסא להכי בעי כוונה לכו"ע תדע דבקריאת שמע פסק רבינו דאם לא השמיע לאזנו יצא וגבי מגילה פ"א פסק דאם היה הקורא חרש לא יצא לפי הגרסא האחרת שהביא הרה"מ והרב ב"י סי' תרפ"ט ונקוט מיהא דחילוק יש בזה וא"כ גבי כוונה לכו"ע אמרינן הכי וראיתי להרב לח"מ שהקשה על זה ממ"ש בר"ה דף כ"ח דהקשו לרבא דאמר מצות אינם צריכות כוונה מההיא דהיה עובר אחורי בית הכנסת ושמע קול שופר או קול מגילה אם כיון לבו יצא

ואם לאו לא יצא ואמרו מאי לאו אם כיון לבו לצאת לא לקרות [וט"ס הוא וצ"ל לשמוע] וא"כ משמע דבמגילה נמי למ"ד מצות א"צ כוונה לא בעי כוונה לצאת דהא תרווייהו תני בברייתא ואיך כתב דהכל מודים במגילה וכו' ע"כ. וי"ל דהתם לא פריך ממגילה כלל תדע דקאמר התם לשמוע והא שמע סבור חמור בעלמא הוא והך סברא לא שייכא גבי קריאת מגילה כלל דבשלמא בשופר שתוקע תשר"ת איכא לאדמויי לפעיית החמור אבל בקריאת המגילה דבעי שיעור גדול וכי יש סברא לומר זה ומעתה על כרחך מתניתין לצדדין קתני ודלא כמ"ש הרב שהוא דוחק דמנין לו לומר כן כיון דיש לנו הכרח גדול במגילה משום פרסומי ניסא כאמור שוב זכיתי ומצאתי כדברי בהרב חיים אבואלעפיא נר"ו אלא שהוא לא הכריח הדבר ולענ"ד נראה ברור.

שוב אחר החיפוש מצאתי להפר"ח סי' תר"צ שכתב כן והקשה עליו הרח"א נר"ו שם דליתא דמאי דלא הקשו כן היינו משום דהתירוץ הוא ברור דמירי בקורא להגיה כמ"ש שם לענין ק"ש וכו' ע"כ. ואחרי המחילה הראויה מלבד שהוא סותר את עצמו ממ"ש על הרמב"ם ז"ל כאמור אף גם זו דא"א לומר כן דבשלמא גבי ק"ש שהוא עצמו מגיה שייך לומר אם כיון לבו אבל בשומע מאחר אם קרא להגיה היכי יצא זה השומע בכוונת הלב הרי לא נתכוון משמיע להוציא דלהגיה דוקא קרא והלכה רווחת דבעינן שיתכוון שומע ומשמיע אלא ודאי דדברי הפר"ח עיקר וכן פסק הרב ב"י שם.

הלכה ו

בספר נוסח אחר מספר. ומ"ש

אבל אם לא נתכוון וכו' בנוסח אחר כתוב אבל אם נתכוון.

הלכה ז

וקראה קריאה משובשת וכו'. נראה שדקדק בדבריו שכתב וקראה קריאה משובשת כלומר שהקריאה לחוד היא המשובשת לא ההבנה משום דדוקא ביהודיים במקום יהודים הוא דאמרינן הכי וכמ"ש בירושלמי עיי"ש.

קראוה שנים וכו'. כתב הפר"ח בליקוטיו דדוקא בשיכול לכוין כל תיבה ותיבה הא לאו הכי לא ע"כ. וכן נראה מתשובת הרשב"א סימן תס"ז ותשכ"ז עיי"ש.

וקורא אותה גדול עם הקטן וכו'. פירוש דכיון דטעמא הוי משום דיהיב דעתיה אתרי קלי דאילו אחד לחוד לא אפשר משום דמערבב קלא וכמ"ש הר"ן ז"ל משו"ה אף דאיכא קטן בהדי גדול יצא.

הלכה ח

אין קוראין וכו'. מסקנא דמלתא דף י"ט וכתב הרב ב"ח הביאו הרב שיירי כנסת הגדולה סימן תרצ"א דהיינו דוקא שכתובה בגלילה כספר תורה אבל בספרים שלנו שהם כתובים משני עבריהן לא ואפילו לברך עליו אסור ע"כ. ופשוט הוא ועיין לרבינו פ"ז דס"ת דין ט"ו ועיין עוד להרב כנסת הגדולה שם בביאור הסוגיא.

הלכה ט

אין כותבים וכו'. משנה וגמ' שם. ולמ"ש

ואם כתבה נמי בעפצא וקנקנתום. ביאר הרב המגיד ז"ל דר"ל במי קנקנתום דבקנקנתום גופיה תנן להדיא במתני' שהיא פסולה ע"כ. ופשטן של דברים מוכחי דר"ל דבמי קנקנתום לחוד בלא שום דבר אחר שפיר דמי ומקרי דיו גמור האמנם ראיתי להרב"ח סי' תרצ"א שהכריח דכוונת רבינו במ"ש מי עפצא וקנקנתום היינו מי עפצא עם הקנקנתום עצמו שנותנים לתוכו [כדרך שאנו עושים בזמן הזה ואין זה הדיו העיקרי כמ"ש רבינו פ"א דתפילין] ובאמת דהכי מוכח מדברי רבינו במסכת סוטה פרק המביא וז"ל לענייננו ומה שאמר כאן שהיא לא תכתב אלא בדיו ונתן טעם לזה כתב שהוא יכול להמחק וכו' ולכך ראיתי בארץ ישראל מרחיקים כתיבת ס"ת באחד ממיני הדיו נקרא בערבי חיב"ר אלא בדיו ממש ומי שהורה להם בכך אינו אצלי אלא טועה הרבה מאד שאומר שס"ת הכתובים באלחיב"ר פסולות מפני שאינן נמחקות וכו' שהדבר האחרון הבא בגמ' בזה הענין הוא מה שאמרו בכל מטילין קנקנתום חוץ מפרשת סוטה וכו' למ"ש ומחה כמו שאמרנו וכו' ע"כ. וכתב המעתיק שם שהאלחיב"ר שכתב רבינו הוא הדיו של עפצים ומטילין לתוכו הקנקנתום והוא מין ממיני העפר המשחיר ואינו נמחק וכ"כ ר"ח ז"ל וכן ר"י שדיו סתם אין בו עפצים והרי הוא הנעשה מפחם הגפנים ומעשן השמנים אבל אין בו עפצים וקנקנתום כלל והוא קרוב להמחק לפי שהעפצא והקנקנתום מעמידין הדיו ואינו יכול להמחק וכ"כ הרב המחבר ז"ל בהלכות תפילין ומזוזה וס"ת וז"ל אם כתב שלשתן במי עפצא וקנקנתום שהוא עומד ואינו נמחק כשרים ועוד כתב על מעשה הדיו שורהו במי עפצא שאם תמחקנו לא ימחק ראיה שהדיו שאינו נמחק הוא העשוי מן העפצא והקנקנתום הנקרא חיבר והדיו הנמחק הוא שאין בו לא עפצא ולא קנקנתום ע"כ. גם רבינו בפ"ג דהלכות סוטה דין ח' כתב וז"ל וכותב עליה בלשון הקדש בדיו שאין בו קנקנתום ע"כ. ולשון מטילין נמי הכי משמע דר"ל שמטילין הקנקנתום באיזה דבר אחר שיש שם כבר ממיני הדיו דהיינו המי עפצא וכו' גם הרב ב"ח גופיה נסתייע מדברי הרה"מ הנ"ל מדהביא דבריו ועוד הביא ראיות אחרות לזה עיין עליו וצ"ל דלא

נחית הרה"מ אלא לאפוקי עם הקנקנתום לבדו דהיינו לשרות הקנקנתום במים וכיוצא דאי בקנקנתום לבדו אי אפשר דהקנקנתום הוא שם ידוע שקורין ויטראו"ל והוא יבש היה כעץ והרב כנסת הגדולה והפר"ח שם דחו דברי הרב ב"ח בלי נתינת טעם עיין עליו ולדידי אני הצעיר אף דדברי הרה"מ לא באו בביאור כ"כ לפי מה שכתבנו דברי הרב ב"ח נראין.

וצריכה שירטוט כתורה עצמה. נוסח אחר כספר תורה. ועיקר הדין דף ט"ז כאמתה של תורה ונחלקו הפוסקים ז"ל אם צריך לשרטט כל השורות או אם די בשורה ראשונה עיין להרב כנסת הגדולה והרב מג"א סי' תרנ"א.

ואין העור שלה וכו'. כתב הרב המגיד ז"ל זה פשוט שלא נזכר בה עיבוד ואינה כס"ת אלא לדברים שהשוה לו ע"כ. אמנם הסמ"ג ז"ל כתב דראית רבינו מדקרינן במגילה הכתובה בין הכתובים ביחיד ע"כ. כלומר ולא מצינו בשאר כתבי הקדש חוץ מס"ת תפילין ומזוזות קפידה זו ואף שהרא"ם ז"ל הקשה עליו עיי"ש שיש ליישב ועיין להרח"א נר"ו.

על הנייר וכו'. משנה וגמרא אמרו נייר מחקא ופי' רש"י מחקא מין עשבים עשוי ע"י דבק ע"כ. ובזמנינו עושים הנייר מבלאי בגדים.

או אפיקורוס. נוסח אחר או מין. ועיין מ"ש בפ"ג דהל' תשובה דין ח' וט'.

הלכה י

היו בה אותיות מטושטשות או מקורעות וכו'. דף י"ח ת"ר השמיט בה סופר אותיות או פסוקים וקראם הקורא כמתורגמן המתרגם יצא מיתיבי היו בה אותיות מטושטשות או מקורעות אם רשומן ניכר כשרה ואם לאו פסולה לא קשיא הא בכולה הא במקצתה ע"כ. ופשטא דתלמודא מוכח דלענין הפיסול מתרץ דמאי דאמר ואם לאו פסולה דהיינו מ"ש אמאי דקאמר השמיט יצא מתרץ לו דהיינו בכולה דר"ל רובה ומאי דקתני השמיט וכו' היינו במקצתה ולפי זה אם השמיט חציה כשרה דדוקא רובה בעינן [וכן פסק הרב ב"י סי' תר"צ] ומדברי רבינו נראה דלא יצא שהרי הצריך רוב לענין הכשרות שכתב אם היה רובה שלם כשרה וכן דקדק הפר"ח שם וקשה דמנא ליה הא והרב ב"י כתב שהוא ז"ל מפרש דכולה היינו רובה ומקצתה היינו מיעוטה וכך הם דברי רבינו ע"כ. וקשה קצת במ"ש וכך הם דברי רבינו דאדרבא הוא דהטור ס"ל דחציה כשרה ורבינו ס"ל דחציה פסולה אם לא שנאמר דכוונתו אמאי דסליק דכולה דקאמר היינו רובה ולענין דברי רבינו שפירש דמקצתה היינו מיעוטא דלא כפשטא דש"ס י"ל שהכריחו לומר כן משום

דדחיקא ליה מלתא לומר דאף בחציה ליתכשר דאף שנקראת איגרת הרי גם כן איתקש לס"ת וא"כ הבו דלא לוסיף עלה ורובה בהכשר מיהא בעינן.

הלכה יא

המגילה וכו'. דף י"ט א"ר חלבו א"ר חמא בר גוריא אמר רב מגילה נקראת ספר ונקראת איגרת נקראת ספר שאם תפרה בחוטי פשתן פסולה ונקראת איגרת שאם הטיל בה ג' חוטי גידין כשרה א"ר נחמן ובלבד שיהיו משולשין ע"כ. מוכח דבספר תורה אם לא הטיל אלא ג' חוטי גידין אינה כשרה דכולו בגידין דוקא בעינן עיין לרבינו פ"ט דס"ת דין י"ג וכ"כ הרב תרומת הדשן סי' נ' ומתבאר עוד דבכל יריעה ויריעה קאמר דאם אין לו גידין כ"כ לפחות צריך שיהיה לו לכל תפר של כל יריעה ג' חוטי גידין והשאר יכול לתפרו במין אחר דלהכי נקראת איגרת לומר דמה שפסול בס"ת ששום חוט שאינו גיד פוסל בו כשר במגילה ומפני שנקראת ספר פסלו בה כשתפרה כולה במין אחר ואין לומר דבג' חוטין גידין ביריעה אחת סגי ושאר היריעות כולן שרו בפשתן להדיא דסוף כל סוף בשתי יריעות לבד תפורות בגידין לא מפני זה נקרא ספר דהיריעות האחרות אין להם זכר לספר כלל משא"כ כשתופר כל היריעות בגידין דבהכי הרי היא כולה כספר וכן משמעות דברי הפוסקים ז"ל.

וא"צ לתפור וכו'. בנוסח אחר כת"י וא"צ לתפור את כל המגילה יריעה כס"ת.

הלכה יב

וצריך הקורא וכו'. ואם תאמר אמאי לא הזכיר רבינו דצריך לממתחא לוי"ו דוייזתא ופירש הרא"ש ז"ל די"א בכתיבתה וי"א בקריאתה והרב המגיד ז"ל לא תירץ על זה וראיתי בשיירי כנסת הגדולה שכתב דרבינו ס"ל דמימרת ר' יוחנן דאמר צריך למימתחיה לוי"ו דוייזתא היא נכללת בכלל מימרא דרבי אבא דמן יפו שאמר דעשרת בני המן ועשרת צריך לאומרם בנשימה אחת דמידי הוא טעמא דר"י אלא לאורויי דבחדא זקיפא איזדקיפו עדיפא מינה קאמר רבי אבא דמן יפו דכולהו בהדי אהדדיה נפקי נשמתייהו וכיון דהביא מימרת רבי אבא נפטר ממימרת ר"י וכו' וזהו שכתב ז"ל להודיע שכולם נהרגו ונתלו ובגמ' לא אמרו אלא נפקי נשמתייהו וכו' עיי"ש ונכון.

קורא ופושט כאיגרת. משמעות הדברים שא"צ לפושטה כולה קודם קריאתה שהרי קורא ופושט קאמר דמשמע דקורא תחילה ואח"ז פושט מה שקרא ועוד דמדכתב אח"כ וכשיגמור חוזר וכורכה כולה ומברך דאף דהפשט הוא שיש לו לכורכה כולה דוקא קודם הברכה מ"מ שמעינן מינה נמי דקודם הקריאה א"צ לפושטה כולה דתיבת כולה לא הוזכרה בדבריו ז"ל אלא בגמר הקריאה וכן משמעות רבינו האיי גאון אמנם התוס'

דף ד' ד"ה פסק וכו' כתבו להדיא וכשרוצה לקרות פושט את כולה קודם כאיגרת אבל לא גולל וקורא כמו ס"ת ע"כ. והרב כנסת הגדולה סי' תר"ץ כתב בשם מהרי"ל כתבו הקדמונים לפושטה קודם קריאה ואפשר דחובה הוא אפילו מה שקרא כבר דמאי דהוה הוה לא יכרוך כ"ש מה שקורא בו ע"כ. ובשיירי שם הזכיר גם דברי הלבוש אך כתב דיש ליזהר שלא תהא נגררת ע"ג קרקע דאיסור גמור הוא וכ"כ הפר"ח ז"ל.

וכשיגמור וכו'. בנוסח אחר כת"י כתוב וכשיגמור חוזר ופושטה וכורכה כולה וכו'.

הלכה יג

שני הימים האלו וכו'. משנה שם ובגמרא נתבארו דברי רבינו. ומ"ש באדר הראשון וכו' גם זה שם וכתבו התוספות דיש נוהגים לעשות ימי משתה ושמחה בי"ד ובט"ו של אדר הראשון והם ז"ל חלקו עליהם מכח הסוגיא עיי"ש.

הלכה יד

ומותר בעשיית מלאכה וכו'. שם רבי נטע נטיעה בפורים וכו' איני והא רב חזיה להוא גברא דהוה שדי כיתנא בפוריא ולטייה ולא צמח כיתניה התם בר יומי הוה רבה בריה דרבא אמר אפי' תימא ביומיה הספד ותענית קבילו עלייהו מלאכה לא קבילו עלייהו וכו' ואלא רב מ"ט לטייה להוא גברא דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור הוה ובאתריה דרב לא נהוג ואי בעית אימא לעולם נהוג ורבי נטיעה של שמחה נטע ופי' רש"י נטיעה של שמחה דכיון דפורים יום שמחה הוא מותר לנטוע נטיעה של שמחה ע"כ. והדבר מבואר שדברי רבינו אינם מכוונים לדברי הש"ס חדא דלא חילק בין אתרא דנהוג ללא ותו דאכולהו כתב דאינו רואה סימן ברכה ומהגמ' לא מוכח אלא באתרא דנהגו איסור דוקא דהך אינו רואה סימן ברכה לא אשכחן שום דוכתא דקאמר לה כי אם מהך לטותא דרב וההוא באתרא דנהגו איסור הוה אבל אם לא נהגו איסור שרי להדיא דרבי נטע נטיעה משום דבאתריה לא נהגו.

תו קשיא לי על דברי הרב ב"י סימן תרצ"ו שהביא לשון הטור שכתב וז"ל פורים מותר בעשיית מלאכה ובמקום שנהגו שלא לעשות אין עושים והעושה אינו רואה סימן ברכה לעולם ע"כ. וכתב עליו ז"ל ופסקו הרי"ף והרא"ש כרבה דאמר מלאכה לא קבילו עלייהו וכ"כ הרמב"ם אלא שכתב דאע"פ כן אין ראוי לעשות בו מלאכה אמרו חכמים וכו' ונראה שכתב כן מההוא עובדא דרב דלטיה להוא גברא ולא צמח כתניה וכו' ע"כ. וק"ל בגויה תרתי חדא דנראה שהסכים דברי הטור עם דברי רבינו והם רחוקים הרבה שהרי הטור כתב ממש כדברי הש"ס דבאתרא דלא נהוג דוקא העושה אינו רואה סימן ברכה אבל באתרא דנהוג היתר אין להם שום גמגום על פי רבי דנטע נטיעה בפורים ואילו רבינו

ס"ל דאפילו באתרא דנהוג היתר קאי בלטותא דאינו רואה סימן ברכה ותו דהיא גופא תקשה היכי ניחא ליה להרב ב"י דברי רבינו ולא עוד אלא שהביא לו סמוכות מההיא דרב ונהפוך הוא דהתם משום דנהגו איסור הוא. וראיתי עוד להרב כנסת הגדולה ז"ל שעמד בכל זה ואחרי אלף מחילות לא נתחוורו דבריו בהבנת לשון רבינו עיי"ש.

ולדידי אני הצעיר נראה לענ"ד דהטור ז"ל העתיק דין הש"ס כדמותו כצלמו אמנם רבינו לא נחית אלא למאי דנהוג בזמנו ע"פ דברי הארחות חיים שהביא מרן ב"י דאע"ג דמלאכה לא קבילו עלייהו אח"כ נתקבל במנהג ומנדין כל העושה בו מלאכה כיון שפשט איסורו בכל ישראל וכו' ע"כ. וכ"כ הכלבו עיין עליו והשתא דברי רבינו מבוארים שכתב דמן הדין הוא מותר ואעפ"כ אין ראוי כלומר כמנהג זמנו אחר שנסתם התלמוד בכל ישראל וכיון שכן כבר אמרו חכמים וכו' דהוה להו השתא מקום שנהגו איסור וכולהו דעבדי קיימי בלטותא דאינו רואה סימן ברכה ובהכי ניחא טפי שהטור לא הוצרך לכתוב דרבינו פליג עליה דהיא היא וכן נמי הרב ב"י שהבין כן סתם הדברים כלומר דודאי לא פליג הרמב"ם עם הטור בזה כלל דהיא היא ומיתרצא ממילא קושיית הרב לח"מ ז"ל עיין עליו וגם מה שהקשה דלמה לא כתב דאף במקום שנהגו איסור נטיעה של שמחה שריא כההיא דרבי גם זה לא קשיא דמהטעם שכתב רש"י ז"ל דכיון דפורים יום שמחה הוא וכו' ממילא שמעינן שריותא דמלתא והגמרא לא נחית לאשמועינן הך דינא דמלתא דפשיטא הוא דשרי ולא הזכיר זה אלא מחמת קושית דרבי היכי נטע כיון דבאתריה נמי נהוג ואהא קאמר דנטיעה של שמחה הוה דלכו"ע שריא דשמחה מקרי ואחרי המחילה רבתי מהרב כנסת הגדולה שנדחק בזה הרבה עיין עליו ותדע דהוא גופיה לקמיה על דברי האורחות חיים רצה להתיר בפשיטות המשא ומתן בפורים מכח הך לישנא דרש"י דמשא ומתן נמי שמחה היא לאדם שמרויח אלא ודאי דרבינו נמי שרי כל דבר של שמחה אף דאיכא קצת טורח דכי כתיב שמחה ולא אסר מלאכה מסתברא דאף שנהגו איסור במלאכה לא קבילו עלייהו אלא מלאכות גמורות של טורח ושאין בהם שמחה אבל בלאו הכי כל הישר הולך דודאי שריא ואמטו להכי רבינו ז"ל לא חש לכתוב דבר זה לרוב פשיטותו וק"ל.

אם חלקו מעות לאביונים וכו'. הקשה הרב לח"מ וז"ל וא"ת לדעת רבינו דחלוקת המעות ביום הקדימה רשות א"כ היכי קאמר רב יוסף בגמרא מפני שעיניהם של עניים נשואות וצריך לחלק ביום הקריאה וכו' הא לדעתו דחילוק יום הקדימה רשות ולמה דחו המגילה בשביל זה הא לאו מלתא היא כלל דבשלמא כשאנו יכולים לחלק בי"ד וט"ו עצמו ודאי דהחלוקה ביום הקדימה רשות אבל בשבת אז ודאי דהחלוקה ביום הקדימה חשוב מפני

שעיניהם וכו' עד כאן תוכן דבריו ולדידי נראה לענ"ד דלא קשה מידי חדא דרב יוסף ס"ל נמי טעמא דשמא יעבירנו ד' אמות ברה"ר וכמ"ש התוס' שם ותו דשפיר מצינן לפרושי דשאני קדימה דבני כפרים לחוד שהם אנשי מספר מקדימת העיירות דהוו טובא וק"ל. **סעודת פורים וכו'**. דף ז' ופירוש ליל י"ד לבני עיירות וליל ט"ו לבני כרכים שבה קורין המגילה וכ"כ ז"ל ופשוט. וטעם קפידה זו נראה משום דימי משתה ושמחה כתיב וסעודת אסתר לאחשורוש ביום היתה ולפ"ז אם אכלה בבית אפל יצא ידי סעודה מיהא כיון שאכל ביום י"ד ועיין בזה להרב כנסת הגדולה והפר"ח סי' תרצ"ה. ובס' בני חיי ז"ל כתוב שראה חסידים ואנשי מעשה כשהיו יושבים בסעודה לאחר המנחה היו מדליקין נרות לשמוח בהם ע"כ. והשל"ה ז"ל כתב לעשותה בבקר כדרך שעשתה אסתר והכי מסתברא שתהיה בשעה שדרך העולם לסעוד וכן נוהגים החסידים ואנשי מעשה.

הלכה טו

כיצד וכו'. שם ופשט דברי רבינו שאחר שישתכר ישן כדי שלא יארע איזו תקלה ח"ו ומ"מ האחרונים ז"ל כתבו שישתה יותר מלימודו לשם עשיית המצוה והוא הנכון גם הגהות מיימוני למ"ש מחייב אניש לבסומי בפוריא פירש בשם ראבי"ה ז"ל דלמצוה בעלמא נאמר וכו' וכ"כ הרב כנסת הגדולה סימן תרצ"ה ממהרי"ל ז"ל ואשריו לעושה הדברים לשם פעלם בהצנע לכת.

וכן חייב אדם וכו'. שם מקרא דמשלוח מנות איש לרעהו ובס' בני חיי ז"ל נסתפק אם שלח המנות ונאנסו בדרך כגון שנגנבו או נאבדו אם נפטר ממצוה זו כדקי"ל גבי זרוע לחיים וקיבה וכו' וכן נסתפק הרב אם שלח המנות על מנת להחזירם לו פעם אחרת אם יצא כיון דקי"ל בכל התורה כולה מתנה על מנת להחזיר שמה מתנה וכתב ז"ל דהכא עיקר המתנה משום שמחה וכיון שנגנבו או חוזר ונוטלן ליכא שמחה וכו' ע"כ. ולענ"ד נראה הדבר פשוט מדין האבל שחייב לשלוח המנות אבל אחרים אין שולחין לו כל י"ב חדש כמ"ש הרב ב"י והגהה סימן תרצ"ו מוכח מינה דהשמחה אינה אלא להמקבל והמוחש לא יוכחש ומשו"ה האבל שאסור בכל שמחה אין שולחין לו מעתה כשנאנסו בדרך הרי עדיין לא קיים המצוה כיון דלחבירו לא הגיעה שום שמחה עדיין גם בגמרא אמרינן ר' יהודה נשיאה שדר ליה לר' אושעיא אטמא דעגלא תילתא וגרבא דחמרא שלח ליה קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות וכו' משמע דמאחר שהגיעו לידו קאמר ליה קיימת בנו וכו' תו איתא התם רבה שדר ליה למרי בר מר ביד אביי מלא טסקא דקשבא וכו' הדר שלח ליה איהו מלא טסקא דזנגבילא ומלא כסא דפלפלתא אריכא אמר אביי השתא אמר מר אנא שדרי ליה חוליא [פי' רש"י מתיקה] ואיהו שדר לי חורפא ע"כ.

מוכח דהכוונה לשמח החברים בדברים חשובים המביאים לידי שמחה ואם לא הגיעו לידו או שהיא על מנת להחזיר מה טיבה של שמחה זו הרי אין כאן אלא עצבון גם לגבי המקבל וק"ל.

ואם אין לו מחליף וכו'. דף ז' אביי בר אבין ורב חנניה בר אבין מחלפי סעודתייהו בהדדי ופירש רש"י מחלפי סעודתייהו זה אוכל עם זה בפורים של שנה זו ובשניה סועד חבירו עמו ע"כ. ודברים אלו תמוהים הרבה דא"כ אחד מהם לא היה מקיים מצות ומשלוח מנות ומאי נפקא מינה אם בשנה אחרת היו עושים בהיפך הא מיהא שנה זו לא קיים האחד והשנה האחרת ג"כ לא יקיים שכנגדו וכבר נתעורר על זה מרן ב"י סימן תרצ"ה והניחו בצ"ע והרב לח"מ כתב דהיו עושים כך זה היה נותן סעודתו לחבירו במתנה בשנה זו ואחר שהיה שלו אז חבירו כשהיה נותן לו מאותה סעודה והיה סועד עמו נמצא שגם הוא נותן לו כיון שכבר היתה קנויה לו במתנה והרי נתן מהנתון לו ע"כ. ואחרי המחילה אכתי איך היה מקיים מצות משלוח דכי הך לא הוי במשמעות זה ותו דא"כ מה צורך לפרש מה שהיו עושים בשנה אחרת והפר"ח ז"ל כתב דכוונת רש"י לאשמועינן שאותו ששולח הסעודה היה מפטר ממשלוח מנות אע"פ שהיה הולך ואוכל שם עם חבירו אבל חבירו ודאי דלא מפטר בהכי וכו' ע"כ.

ומאי דנראה לענ"ד דרש"י ז"ל לא נחית הכא לומר מציאות מחלפי סעודתייהו מה ר"ל דהדבר מבואר מעצמו דזה שולח לזה סעודתו וזה שולח לזה סעודתו תדע דבפרק אלו מגלחין (מועד קטן דף כ"ז) איתא גבי אבל דיום ראשון אסור לאכול משלו וקאמר דרבה ורב יוסף מחלפי סעודתייהו להדדי ושם לא פירש רש"י כלום מה ר"ל וכו' ודאי משום דפשוט הוא והתם הוי דוחק גדול לפרש כן הכא ותו דלמה להו לשלוח כל הסעודה ולא ניחא ליה לרש"י ז"ל במ"ש הר"ן ז"ל דלא היה לכל אחד כדי לשלוח לחבירו ולשייר לעצמו דזה הוי דוחק גמור וכמעט בלתי אפשרי דסעודת פורים דבעינן ריבוי סעודה יותר משבת ויו"ט תהיה כ"כ מועטת וא"ת שלא היה להם מ"מ הוה להו לצמצם בשאר סעודות ולקיים מצוה זו שהיא הכרחית ומכ"ש דמנה כל דהו משמע כמ"ש מהרש"א גבי שדר ליה אטמא וכו' ולכן נראה דרש"י ז"ל ס"ל דבתחילה היה זה שולח לחבירו סעודתו ושוב היה האחר שולח לחבירו סעודתו שנמצאו שניהם מקיימים המצוה כתקנה וזה לא הוצרך לבארו מרוב פשיטותו אלא שהרגיש ז"ל במציאות המעשה למה באמת היו עושים כן לשלוח כל סעודתם זה לזה דאף אם נאמר דמתוך דוחקם היו עושים כן מ"מ הוה אפשר לשלוח מקצת הסעודה על פי האמור ולכך כתב דמה שהיו עושים כן היינו כדי להתחבר יחדיו דזה הוא עיקר השמחה וכדי שלא להטיל קנאה בסעודה היו אלה

השלמים גומלים זה לזה שזה אוכל עמו בשנה זו והאחר עמו בשניה. את זו ראיתי להליץ בעד רש"י ז"ל ולא תדחה דרך זה לגמרי דהא אף לפי מ"ש הרב לח"מ והפר"ח ז"ל על כרחך צ"ל דהיו גומלים זה לזה ומפני השמחה ודו"ק.

הלכה טז

וחייב לחלק וכו'. שם ויש להסתפק אם העני עצמו חייב גם כן במתנות לאביונים דהא במשלוח מנות פשיטא שהוא חייב מדחזינן לאביי ורב חנניא דמחלפי סעודתייהו אהדדי וכו' וכן הכריח הפר"ח סימן תרצ"ה אמנם במתנות לאביונים פטרן הרב בסימן תרצ"ד מסברא דנפשיה ואחרי המחילה משום היא גופא הוה ליה לחייבם מדסמכינהו קרא וכי היכי דבמנות הכריח דחייבים מינה דגם במתנות דסמיכי אהדדיה חייבים ותו דאם איתא הו"ל להגמרא להשמיענו חילוק זה להדיא דבאמת אפילו דין משלוח מנות לא הוצרכו לבארו ועובדא דאביי ורב חנניא אינו אלא להשמיענו דגם בדרך זה נקרא שקיים המצוה למאן דלא אפשר ליה אי נמי להודיענו עד כמה היו נזהרין במצות ולא היו חוששין לביוש מכ"ש וק"ו שמלאכת הפר"ח ז"ל היא על הרב ב"י והשו"ע ושם כתוב להדיא חייב כל אדם ליתן לפחות שתי מתנות לשני עניים ותיבת כל למאי אתא אלא לרבות בין עשיר בין עני וכו' והכרח זה של לשון השו"ע מצאתיו ג"כ בגיליון כת"י ופשוט הוא.

או מעות. בדפוס מגדל עוז אין שם או מעות.

הלכה יז

מוטב לאדם וכו'. ראויין הדברים למי שאמרן ואשרי הזוכה למצוה זו להיות עיניו פקוחות תמיד לצרכי העניים ובפרט ליתומים ואלמנות.

הלכה יח

כל ספרי הנביאים וכו'. הראב"ד ז"ל השיג על רבינו בלשון ביטול שכתב ז"ל אלא דהכוונה שאם יבטלו מלקרות בהם המגילה לא תבטל מלקרותה בצבור ע"כ. והרב המגיד כתב בשם המגיה דאולי כוונת רבינו ג"כ היא זו עיי"ש ואיני רואה השגה בזה דרבינו העתיק דברי הירושלמי הובא בהגהות מיימוניות דקתני לשון ביטול להדיא עיי"ש ועיין עוד להרב לח"מ ז"ל. השי"ת יזכנו לאותם הימים לכבוד שכינתו יתברך.

פרק ג

הלכה א

ובטלו דתם ולא הניחו אותם וכו'. לא ידעתי מהיכן הוציא רבינו דבטלו הדת ולא היו מניחים לעסוק בה ובמצוותיה דבספר חמדת ימים הביא בשם מדרש שמצא בכת"י שביטלו מהם שבת מילה וראש חדש משמע דזה דוקא וכ"כ בספר מנורת המאור למהר"י אבוהב ז"ל עיי"ש ומצאתי בספר יוסיפון כשהניח אנטיוכוס לפיליפוס הרשע כשמו כן הוא בירושלים צוווהו שיכריחם להשתחות לצלם ולצאת מדת משה וכו' עיי"ש ואפשר שמשם הוציאו רבינו. ושאר דברי רבינו נתבארו בשבת דף כ"א.

ובבנותיהם. בנוסח אחר כתוב ובבתיהם ואין שם בנותיהם והכי מסתברא.

הלכה ב

וכשגברו ישראל על אויביהם ואבדום בכ"ה בחדש כסליו היה. מדקדוק לשון זה משמע דביום כ"ה כילו ואבדו האויבים וא"כ יש לחקור טובא בזה דמשמע דהדלקת המנורה היה בליל כ"ו שהרי ביום כ"ה כלתה המלחמה ואח"ז הדליקו על כרחך היינו ליל כ"ו ומלבד זה הוי היפך פשטא דגמרא כדלקמן עוד קשה דאם כן הוה לן להתחיל הדלקת הנרות בליל כ"ו כפי הנס וראיתי להפר"ח סי' תר"ע שכתב דלהדיא משמע כן דעת רבינו ומכח זה רצה לתרץ הקושיא שהקשו ז"ל דהיה לנו לעשות שבעה ימים לחוד כיון דעכ"פ הוה להו שמן ללילה אחת אלא שליל כ"ה הוא בשביל הניצחון והשבעה אחרים בשביל נס השמן ע"כ. ואחרי אלף מחילות לא כן אנכי עמדי דאם נפרש דברי רבינו כן יקשה עליו תלי תלות של קושיות חדא דמנא ליה הא כיון דבגמרא מוכח דבליל כ"ה התחילו להדליק המנורה דבעי תלמודא מאי חנוכה דת"ר בכ"ה בכסליו יומי דחנוכה תמניא אינון וכו' משמע דכל השמונה ימים שוים הם ומשמע גם כן דאותם שמונה ימים דקאמר ברישא הם הם בעצמם השמונה ימים דנס השמן שתחילתן מכ"ה בכסליו כמ"ש שם ותו דאם איתא אמאי לא תיקנו תשעה ימים ח' לנס ואחד לניצחון ולפחות אמאי לא אסרו בהספד ותענית יום תשיעי דעכ"פ המשך הנס עד אותו יום ותו דאם איתא מאי איריא להדליק נר חנוכה בכ"ה כיון שלא היה בו נס השמן כלל דאי משום הניצוח של יום כ"ה הוה להו לתקן הלל והודאה ביום כ"ה ובשאר הימים נרות וכו' ולא לתקן נרות דכלפי לייא הוא. ותו דגם לפי פירוש זה של הפר"ח בדעת רבינו אכתי הוה לן לדלג ליל כ"ו שלא היה בו נס כיון שכבר היה שמן בפך ליום אחד שלם והשבעה לילות האחרים שהיה בהם נס גמור הוה להו לתקן שידליקו בכל לילה מהם כמו שהיה הנס ממש דאי משום כדי שלא להפסיק הדלקת הנרות עכ"פ הוה להו לשנות אופן ההדלקה

במנין הנרות באופן אחר כדי להורות חילוק הניסים שזה בשביל הניצחון וזה בשביל השמן ותו דלעיל מהך מייתי תלמודא מחלוקת בית שמאי ובית הלל דב"ש אומרים יום ראשון מדליק ח' מכאן ואילך פוחת והולך וב"ה אומרים להיפך ואיכא פלוגתא דאמוראי התם כנגד ימים היוצאים וכנגד ימים הנכנסים א"נ כנגד פרי החג וכנגד מעלים בקדש וכו' ואם איתא מחלוקת זה לא שייך אלא מיום כ"ו ואילך שנמשך נס השמן דביום כ"ה כיון שהוא מובדל במציאות הנס לא היה ראוי להיות בו מחלוקת זה כמבואר למדקדק על נכון.

אשר על כל אלה יביאנו השכל לשפוט בצדק כל אמרי פה רבינו זלה"ה שכוונתו כסתם הש"ס וכל דברי הפוסקים ראשונים ואחרונים זלה"ה דביום כ"ה ממש התחילו להדליק ולא ליל כ"ו ובכוונת דבריו נראה לענ"ד דביום כ"ה נקרא הניצוח האמיתי יען ידעו בבירור שכבר ספו תמו אויבי ה' כי לא נתעוררו עוד לבא על ישראל עמו ברוך הוא וכיון שנחו בהשקט עד שיכלו להדליק המנורה הטהורה אז נקרא ניצוח גמור ולא נחית לומר דדוקא באותו יום אבדום והרגום ממש דאין דרך לספר המלחמות היום שכלו אלא היום שנחו קרו ליה יום הניצוח יען בו ביום נודע באמת מכיון שלא חזרו. ואם לבך מהסס בפירוש זה עוד לאלוה מילין דאנו יכולים לפרש דביום כ"ד בתחילת ליל כ"ה סיימו המלחמה ומכיון שנכנס על כל פנים מקצת יום כ"ה דהיינו באיזו שעה מן הלילה בדין יש לנו לומר דבכ"ה אבדום דביום כ"ד עדיין לא כילו המלחמה ולכך באותה הלילה עצמה שלא לבטל התמיד השתדלו בזריזות גדול ונורא לחפש אחר שמן טהור להדליק המנורה וכו' ובהכי הכל מתיישב דבר דבור על אופניו תדע עוד דהוא מוכרח גם כן מדברי רבינו לקמיה שכתב וז"ל ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת ימים אלו שתחילתן כ"ה בכסליו ימי שמחה והלל ומדלקין בהם הנרות וכו' להראות ולגלות הנס ע"כ. הרי שהשוה כל השמונה לילות בהשואה אחת וסיים להראות הנס ואם לילה ראשונה היא בשביל הניצחון ושאר לילות בשביל השמן הכי הוה ליה לומר להראות ולגלות הניסים כיון דהם שנים ודאי שעל פיהם אנו מדליקים ח' לילות ואין די בז' ועוד דמדסתם דבריו משמע דבליל כ"ה התחילו להדליק דאל"כ הוה ליה לפרש דבר זה כיון דנחית לפרט שורש העניינים הוא הנראה לענ"ד ברור ונכון. ואמנם לעיקר קושיית המפרשים ז"ל דז' ימים לבד הוה לן להדליק כבר רבו התירוצים הלא בספרתם וסברת הי"מ שהביא הר"ן ז"ל מתרצת כמה קושיות ודקדוקים דס"ל דהשמן טהור היה רחוק ד' ימים והוצרכו ד' בהליכה וד' בחזרה עיין עליו ודו"ק.

אלא פך אחד. בגמ' איתא שהיה מונח בחותמו של כהן גדול ופי' רש"י ז"ל בחותמו בהצנעו וחתום בטבעתו והכיר שלא נגעו בו ע"כ. והדבר קשה דאיך פירש בחותמו בהצנעו דמשמע שהיה מוצנע וא"כ מנ"ל שהיה חתום בטבעתו גם כן ונראה דט"ס הוא וצ"ל שהיה מונח בהצנעו ור"ל במקום מוצנע ואחר זה פירש תיבת בחותמו דהיינו בטבעתו של הכהן הגדול וכן היא בהרא"ם על הסמ"ג וכן נראה מפי' רש"י שבהרי"ף ע"ש ורבינו השמיט זה משום דלא נפקא לן מידי.

והדליקו ממנו נרות המערכה וכו'. מדכתב והדליקו ולא כתב ונשאר דלוק משמע דס"ל דבכל לילה היו מוצאים הפך מלא כסברת קצת מפרשים ולכך היו מדליקים כל יום מהשמונה ימים והוא מהמדרש כת"י שהביא הרב בעל חמדת ימים ז"ל.

הלכה ג

ומפני זה התקינו וכו'. רש"י ז"ל גריס שם ועשאום יו"ט נראה שבא לשלול גירסת קבעום וכן נראית מדברי הרא"ם על הסמ"ג ע"ש הטעם.

ימי שמחה. מדקרי להו ימי שמחה משמע דס"ל דהסעודות באלו הימים אינם רשות אלא מצוה דהא קי"ל אין שמחה אלא בבשר והיינו דרך סעודה וכ"כ הרב מגן דוד [ט"ז] סי' תר"ע משם רש"ל ומרדכי הארוך.

והן אסורים וכו' כימי הפורים. כימי הפורים הוא מיותר אלא נראה שבא להורות לנו דכי היכי דימי הפורים דוקא הם עצמם אסורים ולפניהם ולאחריהם הם מותרים דהרי התיר רבינו גופיה להתענות בי"ג באדר כמ"ש פ"ה דתענית ה"ה חנוכה כאמור וכ"כ הרב המגיד ז"ל אלא שלא כתב מהיכן הוציאו מדברי רבינו ונמצא שדעת רבינו והרב ב"י שוים להתיר התענית לפניהם והפר"ח חלק על זה ונמשך אחר סברת מהראנ"ח ז"ל עיי"ש. והדעת מכרעת בלי ספק שלא לזוז מדברי רבינו והרב ב"י זלה"ה כי הם עמודי ההוראה.

הלכה ד

כל שחייב. בגמ' אמר ר' יהושע בן לוי נשים חייבות בנר חנוכה שאף הם היו באותו הנס ופירש רש"י שגזרו יוונים על כל בתולות הנשואות להבעל להגמון תחילה ועל ידי אשה נעשה הנס ע"כ. ובמגילה דף ד' אהך מימרא דריב"ל פירש ז"ל שאף על הנשים גזר המן להשמיד וכו' והשמיט דע"י אסתר נעשה הנס כי הכא והתוס' שם הביאו דרשב"ם פירש ע"י אסתר בפורים וע"י יהודית בחנוכה ובפסח שבזכות צדקניות שבאותו הדור נגאלו והקשו עליו ז"ל מלשון שאף הם דמשמע שהם טפלות וכתבו ז"ל כדברי רש"י ובפסח שהיו משועבדות ובחנוכה שהגזרה היתה מאד עליהם וכו' ע"כ. וכדברי רשב"ם

פירש הסמ"ג ז"ל בהלכות חנוכה והרא"ם ז"ל הקשה עליו קושית התוס' מלשון שאף הם ועוד דשלש סעודות שחייבות הנשים מהיכן כיון דהמן לא בא בזכותם עיין עליו ונראה לענ"ד עמ"ש הר"ן פרק כל כתבי דכיון דאיתקוש לזכירה מכ"ש שמירה לכל מילי דחיוב שבת איתקוש וא"כ התם אין צורך לטעם דאף הם היו באותו הנס דומיא דאכילת מצה וסוכה וארבע כוסות ולקושית אף [הם] י"ל משום דלעולם הנשים הם טפלות לאנשים אמנם לרש"י ז"ל אכתי הוא מגומגם דבחנוכה הביא הב' טעמים ובפורים אחד ועיין להרא"ם ז"ל. ומאי דאפשר בדעת רש"י דס"ל דגבי פורים לא נקרא כ"כ ע"י אשה כמו גבי חנוכה שיהודית היא עצמה הרגה את האויב ויותר נראה דבפורים לא חש להזכירו דחדא מנייהו נקט כיון דמבואר בכתוב הוא. ולקושית הרא"ם על רש"י שהביא השני טעמים שנראה כמסופק אפשר לפרש דכולא חדא מלתא קאמר דע"י שגזרו על הבתולות הנשואות שיבעלו להגמון תחילה מצאה מקום אשה אחת להורגו בקל.

להדליק נר של חנוכה. הנה הרב ב"י זלה"ה העתיק להדליק נר חנוכה גם בשולחנו הטהור כתב כן והפר"ח ז"ל כתב עליו דכן היא עיקר הנוסחא המדוקדקת ע"כ. ועוד כתבו בשם רש"ל דצ"ל שלחנוכה תיבה אחת עיין עליו ואני אומר כי לא כן אנכי עמדי כלל שהרי בש"ס ומסכת סופרים פרק כ' הלכה י' והרי"ף ורבינו והרא"ש והטור ובעל הלבושים והרוקח וסמ"ג והרא"ם כל אלו הנביאים מתנבאים בסגנון אחד לומר של חנוכה בשתי תיבות וראיתי עוד בספר הלכות גדולות כי ידוע שכל דבריו דברי קבלה ומצאתי הגירסא של חנוכה והוצרכתי ליה מכח דברי הרב ב"י זלה"ה אכן אחרי רבים כתיב ואין לדיין אלא מה שעיניו רואות מכ"ש דהרב ב"י גופיה או"ח סי' רס"ג העתיק להדליק נר של שבת וכ"כ ז"ל גם רבינו פ"ה דשבת העתיק כן ונראה שגם כפי הדקדוק לא כיון הפר"ח ז"ל דנר לפעמים בא סמוך ולפעמים בא מוכרת ולכך על כרחך לומר של חנוכה כמבואר.

הלכה ה

אע"פ שקריאת ההלל וכו'. שבת דף כ"ג. ועיין מ"ש הרב המגיד ז"ל דרבינו ס"ל דרבא לא פליג אאביי וכו'. נכתב בצידו הרב לח"מ ז"ל האריך הרבה בזה ונתקשה בדברי הרה"מ ז"ל ועל דברי רבינו ממה שהשיב לחכמי לוניל הביאה מרן פ"ג דמילה ע"ש ותהלה לשם יתברך ששם הארכתי בזה עיי"ש שנראה לענ"ד שהפכתי כל עקום למישור וכל דבר על מקומו יבא בשלום בס"ד.

הלכה ו

אלא קריאת ההלל לעולם מדברי סופרים. פרק היה קורא (ברכות דף י"ד) קריאת שמע דאורייתא פוסק הלל דרבנן מבעיא וכן ציין הרב המגיד ז"ל ומרן ז"ל הקשה עליו ועל הראב"ד ז"ל ועוד יש להקשות ממ"ש רבינו פ"א דהלכות אישות דקידושי כסף הוו מד"ס ושם מוכרח לומר דאף לדבר שהוא מן התורה גמור אלא שאינו מפורש נקרא מד"ס ולא ידעתי למה לא השיג עליו הראב"ד לפי שיטתו כאן ודוחק לחלק דהתם הוי ג"ש וכאן הוא מפורש מדברי קבלה לפי דעתו ז"ל ועיין להרה"מ שם ודברי רבינו נראים נכונים בטעמם וכמ"ש מרן ז"ל שם וגם מהסוגיא דפרק היה קורא מוכח דלדברי קבלה קרי מדרבנן שהרי הבעיא דבי רבי חייא שם היא בהלל ומגילה והיינו טעמא דמגילה נקראת הלל דקי"ל קריאתה זו היא הלילא ואם כן כי קאמר הלל דרבנן הוא שם כולל לפי הבעיא וכן מוכח מהצד האחר דמייתי משום פרסומי ניסא דודאי היינו מגילה וכיון דלמגילה שהיא דברי קבלה קרו לה מדרבנן אם כן אין שום קושי לרבינו מאידך דהשיר יהיה לכם וכו' דגם הוא דברי קבלה עיי"ש בש"ס כי נראה לענ"ד נכון. שוב מצאתי להרב שמות בארץ בסוכה דף ל"ז שהליץ בעד הרה"מ והראב"ד שכוונתם ע"פ דעת בעל הלכות גדולות שמנה קריאת ההלל למצות עשה וכו' ומ"מ דברי רבינו נראין.

י"ח יום בשנה וכו'. כל דברי רבינו נתבארו בערכין דף י' וכתבו שם התוס' דהא דלא חשיב ערב פסח דאז הוה להו יו"ט משום דלא חזי אלא במקדש לא חשיב ליה ע"כ.

אבל ר"ה ויוה"כ וכו'. שם ועיין לרבינו פ"ג דתשובה דין ד'.

הלכה ז

מקומות שעושין וכו'. שם. ודין ראשי חדשים וכו' שם ובתענית דף כ"ח. והפר"ח סימן תכ"ב כתב בשם הרוקח דאין קורין ההלל בבית האבל משום שמחה ועוד משום לועג לרש כי הנשמה אוננת שם ואיך יאמרו לא המתים יהללו יה וכו' ע"כ. וכן הכריח הרב שיירי כנסת הגדולה שם אמנם הביא משם הכלבו לאומרו ושכן נתפשט המנהג בספרד ע"כ.

לפיכך קוראים בדילוג וכו'. עיין להטור ז"ל שהביא שלשה דיעות בזה ודברי רבינו לא ביארם בכל פרטם לא ידעתי למה וגם הרב ב"י לא הרגיש מזה כלל עיי"ש.

ויחיד לא יקרא כלל. שם ובשבת דף קי"ח אמר מר הקורא הלל בכל יום הרי זה מחרף ומגדף ופי' רש"י שנביאים ראשונים תיקנו לומר בפרקים לשבח והודיה וכו' וזה הקורא תמיד בלא עתה אינו אלא כמזמר שיר ומתלוצץ ע"כ. ולא הותר אלא בפסוקי דזמרה כדאיתא התם.

הלכה ח

כיצד מדלגים וכו'. נ"ב ואין מנהגינו כן אלא אנו מדלגים לא לנו ואהבתי ולא דבר אחר עיין להרב דוד אבודרהם ז"ל.

הלכה ט

כל היום כשר וכו'. משנה במגילה דף כ' ופי' רש"י אע"ג דזריזין מקדימין למצות דכתיב וישכם אברהם בבקר אפ"ה כל היום כשר ע"כ.

והקורא וכו'. שם דף י"ז ורבה יליף לה מקרא דממזרח שמש עד מבואו ורב יוסף יליף לה מדכתיב זה היום עשה ה' ועיי"ש בדף כ' ע"ב. והפר"ח סי' תכ"ב כתב בשם הגדולים דאף בפרשיות אין לו להקדים זו לזו ולא דמי לקריאת שמע ע"כ. והכי מסתברא.

קרא ושהה. בר"ה דף ל"ד ועיין מ"ש לעיל בפ"ב דין ב'.

ימים שגומרין וכו'. כתב הרב המגיד ז"ל ומדברי רבינו נראה שהוא פוסק לכל דבר שאינו כדין קריאת שמע שאינו מפסיק אלא לדברים ידועים וכו' וכן בדין שהרי אין ברכה מתוקנת לאחריו ותלויה היא במנהג ע"כ. והקשה הפר"ח סי' תכ"ב דכיון שאין דינו כדין ק"ש אם כן בימים שגומרין ההלל דבאמצע הפרק אינו פוסק משמע כלל [לא] ואם כן חמור הוא מק"ש ואיך יהיה קל מק"ש מצד אחד וחמור מצד אחר וכו' עיי"ש ונראה דלא חש לזה הרה"מ דמלתא דפשיטא שכבר פסק רבינו לעיל דקריאת ההלל אינו אלא מד"ס וא"כ לא מסתבר כלל שיהא חמור מק"ש ולא נחית לזה הרה"מ ז"ל בדברי רבינו שהם סתומי. עוד הקשה הפר"ח דאם איתא אמאי לא עשה הבעיין שם צד שלישי דהלל גריע מק"ש משום דאין ברכה מתוקנת לאחריו וכו' וגם לזו י"ל דלא אסיק אדעתיה דבר זה ורבי חייא חדית ליה דאין בכך כלום וכו' מכ"ש שהבעיין כלל מגילה והלל ובמגילה לא שייך האי טעמא ואם באנו לדקדק היטב בדברי רבינו ממ"ש לשון יש לו להפסיק משמע דאין שום קפידה בדבר וזה לא כהפר"ח שם שכתב נגד סברת הרב המגיד ז"ל ודרבינו לישנא דגמרא נקט עיין שם.

הלכה י

כל יום שגומרין. משנה בסוכה דף ל"ח ובגמרא אמרו דלאחריו הוא מנהג אבל לפניו הוא מן הדין ובעי עובר לעשייתן דוקא כשאר מצות ועיין להתוס' יו"ט ז"ל. ומה שכתוב בנוסחתינו עושי רצונך בנוסח אחר כת"י עושין רצונך.

הלכה יא

יש מקומות וכו'. הכל נתבאר שם וכתבו התוס' דהא דמפסיקין פסוק אנא ה' הושיעה נא לשנים דהא קי"ל דאסור להפסיק באמצע הפסוק ותירצו דשאני פסוק זה ששני בני

אדם אמרוהו כדאיתא בערבי פסחים ע"כ. והרב מג"א בשם הכלבו כתב דדוקא בתורה ובנביאים אבל בכתובים אפשר דשרי וכו'.

הלכה יב

מנהג קריאת וכו'. שם. ומ"ש שהם קכ"ג כתב הרב המגיד שהוא במדרש תהלים ע"כ. ובמדרש ילקוט לא מצאתיו עיי"ש.

הלכה יג

וכן כשיאמר הקורא הללו את ה' כל גוים. בסוכה אמר רבא הילכתא גיברתא איתא למשמע ממנהגא דהלילא וכו' ופירש רש"י דממה שהיו עושים הם אז יש לנו להבין איך היו עושים מקדם הראשונים והנפקותות היוצאים מהם וכו' עיי"ש ורבינו פירש לנו אותו מנהג הקדום שעליו הנהיגו לקרוא ההלל באותו האופן לרמוז איך היו נוהגים והנפקותות וכו' ועל פי פירוש רש"י ז"ל במתניתין שם שכתב שבכל ההלל היו עונים הללויה על כל מילה ומילה וכו' אלא שיש לדקדק דאמאי לא הזכיר רבינו ראש הפרק של הודו לה' שהוזכר גם כן בש"ס והרב לחם משנה ז"ל נדחק בזה יעו"ש והאמת הוא דגם בזמן קדמון היו עונים ראשי פרקים כולם וכמו שנראה מפירוש רש"י שם וכן מוכח מדברי רבינו אם כן אין להקשות על רבינו מהש"ס דהתם הוה בזמן רבא ורבינו לא מיירי מאותו מנהג כלל. אך את זו יש להקשות עליו דכיון דודאי הודו לה' ראש פרק הוא למה לא הזכירו. ומאי דנראה לענ"ד דלא נחית רבינו לכל הראשי פרקים דאיתנהו בהלל שהרי לא לנו ראש פרק הוא ולא הזכירו אלא נחית לאשמועינן איך היו עושים בראשי הפרקים ולא חש לסדרם ולא למניינם דמבואר מעצמו הוא וכעין זה כתב הרב שמות בארץ ז"ל שם.

הלכה יד

הוא אומר ברוך הבא וכל העם אומרים ברוך הבא. קשה טובא דבגמ' אמרו הוא אומר ברוך הבא והם אומרים בשם ה' מכאן לשומע כעונה ע"כ. ואיך כתב רבינו דכל העם אומרים ברוך הבא ותו דלדעתו אזדא לה הילפותא דשומע כעונה והרב לח"מ הניחו בצ"ע וראיתי להרב חיים אבואלעפיא נר"ו שתירץ דרבינו מפרש דהעם לא היו אומרים בשם ה' וסומכים על שליח ציבור מזה ילפינן דשומע כעונה ע"כ. ואני בעניי נפלאו ממני דבריו אלה שאם כוונתו למ"ש בגמ' אין לה משמעות זה כלל דהגמ' קאמרה להדיא דהעם היו עונים בשם ה' ואם כוונת הדברים למנהג קדמון קודם רבא מאי איריא למילף שומע כעונה מהך תיפוק לי דבכל ההלל היו סומכים על הש"צ שהרי לא היו כופלים העניינים אלא היו עונים הללויה על כל דבר ואי משום דהתם עכ"פ היו עונים וילפותא

שלנו צריכה להיכא דלא ענה כלל תקשה דמנין לנו שלא היו עונים הללויה במלת בשם ה' לפי פירוש זה והיו שותקים לגמרי מה שלא מצינו כן בכל ההלל לפי המנהג קדמון ועכ"פ היה לו לרבינו להזכירו כיון דחידוש הוא והרב שמות בארץ כתב דלפום מ"ש רבא גופיה לקמיה לא לימא אניש ברוך הבא והדר בשם ה' נראה דלא נכון לעשות כן דהוי כמוציא שם שמים לבטלה ואף דרב ספרא פליג עליה היינו דוקא באדם אחד דמסתברא דהוי אסוקי מלתא אבל בשנים כי הכא מחזי להקהל כשאומרים בשם ה' לבד כמוציאים שם שמים לבטלה ושומע כעונה נפקא לן מברכת ההלל דהש"צ מברך וכל העם שומעים ע"כ. ובהא דכתב דשומע כעונה נפקא לן מברכת ההלל אין נראה דעכ"פ צ"ל דהיו עונים ברוך הוא וברוך שמו אמן על הברכה והילפותא של הגמרא היא כשאינם עונים כלל דאם עונים איזה דבר כבר נפקא לן מהללויה תניין כדאיתא בש"ס ותו דכיון שעונים הרי הם כמברכים ודאי ואין בה שום ספק לגבי ש"צ ולזה נראה דילפינן לה מקרא דר' שמעון בן לקיש משום בר קפרא מנין לשומע כעונה דכתיב את הדברים אשר קרא יאשיהו וכו' והוא הדין להלל וכל מילי אכן האמת אגיד דלכל הפירושים קשה אמאי היו עונים בפסוק זה של ברוך הבא לדברי רבינו בין במנהג הקדום בין לדברי הש"ס לדעתו ז"ל דאין שום שייכות וילפותא בפסוק זה וצל"ע.

ואם המקרא וכו'. שם והפר"ח סי' תכ"ב כתב דקטן אפילו הגיע לחינוך אינו מוציא אחרים ידי חובתן אע"פ שהלל מדרבנן וכו' ע"כ. אמנם האור זרוע הביאו הרב כנסת הגדולה שם כתב שמוציא עיין עליו.

פרק ד

הלכה א

כמה נרות וכו'. ברייתא בשבת דף כ"א ובפי' מהדרין מן המהדרין חלוק רבינו עם התוס' שם ודברי רבינו נראין ועיין מ"ש לקמן. ומה שכתוב בספרי רבינו **והמהדר את המצוה** בנוסח אחר כתיבת יד והמהדר את המצות.

הלכה ג

המנהג הפשוט בכל ערינו וכו'. הקושי מבואר דלפי פירושו במהדרין מן המהדרין מנהג זה הוי דלא כמאן וכן הקשה הרא"ם ז"ל ולא תירץ כלום והרב לח"מ כתב דדרך פשרה הוא נוטה למהדרין וכו' עיי"ש ולא ידעתי למה לא נפרש דמנהג זה הוא על פי דברי התוס' שם דס"ל דדברי בית שמאי ובית הלל לא קאי אמהדרין כדעת רבינו אלא אעיקרא דמלתא דנר איש וביתו וכו' עיי"ש ואם כן רבינו כתב שמנהגו כן הוא כלומר נגד פירושו

וכן מצאתי להרב ב"י והרב ב"ח ז"ל והוסיף הרב ב"ח דמדכתב רבינו מנהג זה סתם משמע דהכי סבירא ליה ע"כ. וא"כ צ"ל דמשום שמצא המנהג כן לא רצה לבטלו כיון שיש להם על מי לסמוך למעשה ובאמת דזה הוא דקשיתיה להרב לח"מ ז"ל עד שהוצרך לידחק בדרך פשרה ולדעתי החלושה אין הכרח לאחד מהשני פירושים מסתמיות דברי רבינו ז"ל אכן נראה לומר שהניחם במנהגם כיון שכן נתפשט בכל ספרד ומהטעם האמור. ולא אכחד דקשה בעיני ריהטא דברייתא לפי פירוש התוס' דכי קתני והמהדרין מן המהדרין הוא מוכרח דמאי דקתני תו בית שמאי אומרים וכו' אריבא קאי ואם כן כלפי לייא הוא.

הלכה ד

נר שיש לו שתי פיות וכו'. כן הוא לשון הגמרא דף כ"ג ולא סגי ליה דלימא עולה לשנים דהוה אמינא לשתי נרות דוקא אבל לשני בני אדם לא ומעתה הטור סימן תרע"א שכתב לשתי נרות היינו טעמא דאזיל לשיטתיה שהזכיר המנהג הפשוט כמנהג ספרד אשר לפי זה אין שייך למהדרין כמ"ש רש"י ז"ל ולכך כתב הדין לפי המנהג נראה לענ"ד. ולמ"ש הרב המגיד ז"ל דאפי' לשאינן מהדרין כגון שפתחי בתי ב' בני אדם סמוכין זה לזה בכדי שהנר הוא לכל פתח בטפח הסמוך לו וכו' ע"כ. ולפי פירוש זה צ"ל דאין קפידה לשתהיה נר חנוכה מימין ומזוזה משמאל דלא נאמר זה אלא לכתחילה וכ"כ הרב לח"מ ז"ל וזה לפי פירושו בבתים אמנם בחצר יתכן לשני בני אדם בשני פתחים ושניהם בימין כמ"ש התוס' בשבת דף כ"א ד"ה מצוה להניח וכו' אהא גופא עיי"ש.

אם כפה עליה כלי וכו'. כתב הפר"ח ז"ל דבזה יש ליזהר לכפות הכלי קודם שידליקנה דאל"כ צריך לכבותה ולחזור ולהדליקה וכו' ויפה כיון לפי הי"א דסימן תרע"ה דס"ל דצריך ליתן בה שיעור השמן קודם שידליקנה דוקא שאם הדליקה בפחות ואחר כך הוסיף צריך לכבותה עיי"ש ודברי רבינו מוכיחים כן שכתב לקמן וצריך שיתן שמן בנר כדי שתהיה דולקת והולכת עד שתכלה רגל מן השוק והוה ליה לכתוב וצריך שתהיה דולקת וכו' ומינה ודאי דצריך שיתן בה שיעור השמן אלא נראה דמלתא אגב ארחיה קמ"ל דס"ל כהי"א הנ"ל דמתחילה צריך ליתן בה שיעור השמן דוקא.

הלכה ה

אין מדליקין נר חנוכה וכו'. בגמ' דף כ"א אמרו מצותה משתשקע החמה והיא היא כיון דקי"ל לא מאחרין ולא מקדימין אלא שיש לדקדק כפי זה שיש קפידא שלא להדליקה אפי' קודם אם כן בערב שבת היכי ליעביד שצריך להדליקה מבעוד יום עכ"פ ורבינו לא דבר בזה כלל וראיתי להר"ן על דברי הרי"ף ז"ל שכתב וז"ל מצותה וכו' לאו למימרא

שלא יהא רשאי להדליק קודם זמן זה דשבת יוכיח דצריך להדליק קודם וכו' אלא עיקר מצותה קאמר וכו' אבל מדברי בעל ההלכות ז"ל נראה דדוקא נקט משתשקע החמה ובערב שבת נמי מדליק אחר שקיעת החמה וכרב יוסף דאמר דמשתשקע החמה עד שהכסיף העליון והשוה לתחתון יום ע"כ. ורבינו גם כן דס"ל כהרי"ף ז"ל והוסיף עוד שאין מדליקין קודם שקיעת החמה ולא הזכיר מצוה כלשון הגמרא נראה שצ"ל על דרך הר"ן ז"ל אכן קשיא לי דאם אנו מחמירין בנר חנוכה שאינה אלא מדברי סופרין אנו מקילין בנר שבת טפי מכל שבת דעל כרחך בעינן הוספה מחול על הקדש דאליבא דמאן הויא דאורייתא וכבר כתב רבינו פ"ה דהלכות שבת שצריך להדליק מבעוד יום קודם שקיעת החמה דמשתשקע הוי בין השמשות שהוא ספק יום ספק לילה ואיך נכניס עצמינו בספק שבת שהוא במיתה לכך נראה לענ"ד בדעת רבינו דאין הקפידא בקדימה אלא כשנותן בה השיעור המצטרך למצותה בצמצום שנמצא שמקדים ההדלקה ממש אמנם אם נותן בה שמן יותר משיעור מצותה באופן שתשאר דולקת עד דכליא רגלא דתרמודאי שפיר דמי וגם בדברי הרי"ף ז"ל אפשר להעמיס כן עיין עליו בהורמנותיה דהר"ן ז"ל ובזה הכל מיושב. וחפשתי בספרים ומצאתי סברא זו בהרב ב"י סי' תרע"ב וגם הוא ז"ל שפסק שאין מקדימין ולא מאחרין פסק דצריך להדליק נר חנוכה קודם נר שבת הרי דעל כרחך מבעוד יום קאמר ושם ראיתי סברת הרב תרומת הדשן דאף על פי שמדליקין מבעוד יום מברכין משום דאי אפשר בענין אחר חשיבא הכשר מצוה עיי"ש וכן הכריח הפר"ח שם דמכיון דקי"ל דהדלקה עושה מצוה פשיטא דבעי ברוכי דאל"כ מאי אהני ע"כ שבח לה' יתברך ב"ה.

עבר זמן זה אינו מדליק. אפשר שכוונתו אינו חייב להדליק ונפקא מינה שלא יברך. ואם כן לאותם שמאחרין להדליק אחר הגבלת הזמן לא יברכו כלל בין לדעת רבינו בין לדעת הרי"ף ז"ל לכל הפירושים ועיין להרב המגידז"ל.

נשארה דולקת וכו'. עיין מ"ש הרב המגיד ז"ל ומכאן למד הרמב"ן וכו' ונראה לי אפילו כבה תוך זמנו וכו' ע"כ. הך ונראה לי קאי אהרמב"ן גופיה לא שהבין הרמב"ן כן מדברי ההלכות והוא מבואר הרבה ומעתה לא ידעתי באיזה כח הקשה עליו ריא"ז אשר סביב הרי"ף וז"ל וצ"ע בדברי הרמב"ן שהביא מגיד משנה פ"ד דחנוכה שכתב בשם רבינו שאפי' כבה הנר תוך זמנו שמותר להשתמש ממנו ומדברי רבינו לא משמע כן עכ"ל והדין עמו שמדברי הרי"ף לא משמע כן אמנם בדקדוק דברי הרה"מ ז"ל לפי האמור אין כאן שום תפיסה על הרמב"ן ז"ל.

הלכה ו

כל השמנים וכו'. מדהתיר ז"ל השמנים והפתילות אפילו בשבת של חנוכה משמע דאפילו תשמיש של מצוה אסור לאור נר חנוכה דאל"כ נחוש שמא יטה וכ"כ הר"ן ז"ל ודלא כבעל המאור שם שהתיר תשמיש של מצוה ושם מחלוקת בין מאן דאמר אסור להשתמש לאורה למ"ד אסור להרצות מעות לפניה דדוקא זה נאסר שהוא תשמיש של חול ורבינו כתב [שם] אפילו לאפוקי פי' זה והדבר מבואר הרבה והיינו טעמא דכיון שעל ידי נס שנעשה במנורה נתקנה עשאוה כמנורה שאין משתמשים בה כלל וכ"כ ז"ל.

הלכה ז

מצוה להניחו וכו'. פירש רש"י ז"ל משום פרסומי ניסא ולא ברה"ר אלא בחצירו שבתיהם היו פתוחים לחצר והתוספות פירשו דמיירי דליכא חצר אלא בית עומד סמוך לרשות הרבים דאם יש חצר לפני הבית מצוה להניחה על פתח החצר וכו' ע"כ. ונחלקו הפוסקים ז"ל בזה ודברי רבינו סתומים. ומ"ש בספרי רבינו בטפח הסמוך לפתח בנוסח אחר כתיבת יד בטפח הסמוך לכותל.

מניחה בחלון הסמוכה לרה"ר. נראה דמבפנים קאמר וכפירוש רש"י דאי מבחוץ אפשר שתהיה למעלה מעשרים אם תהיה העלייה גבוהה כל כך.

הלכה ח

בימי הסכנה וכו'. שבת דף כ"א ובדף מ"ה פי' רש"י דגזרו גוים שלא להדליק אי נמי ביום חגם שאין מניחין להדליק אלא בבית ע"ז שלהם ע"כ.

וצריך נר אחר וכו'. שם. ומנהגינו להדליק עכ"פ נר אחד נוסף ע"ג הנרות למעלה מהם וקורין לו השמש והרב כנסת הגדולה סי' תרע"ג הביא משם שו"ת בנימין זאב ז"ל סימן לדבר שרפים עומדים ממעל לו דתיבת לו היינו הגמטריא של מנין הנרות שמדליקין בכל השמונה לילות. ובאזמיר יע"א ראיתי נוהגים להדליק השמש בשוה לשאר נרות אך רחוק מאותם שהם חובה וכדעת הגה שם והשלטי הגבורים בשם רבני צרפת הביאו הרב כנסת הגדולה שם כתב להניחו למטה משאר הנרות עיי"ש. ומ"מ קצת נוהגים להוסיף עוד נר אחר באותו חדר מלבד השמש ושמעתי שכתוב בס' קב הישר ז"ל המנהג והטעם עיין עליו.

הלכה ט

נר חנוכה וכו'. דף כ"ג והשתא דאמרת הדלקה עושה מצוה הדליקה חרש שוטה וקטן לא עשה כלום אשה ודאי מדלקת דאמר ר' יהושע בן לוי נשים חייבות בנר חנוכה שאף הן היו באותו הנס ע"כ. נמצא דמההיא דריב"ל דנשים חייבות וכו' פשיטא ליה לתלמודא

דאשה ודאי מדלקת להוציא אחרים וא"כ רבינו שכתב בפרק הקודם דין ד' כל שחייב בקריאת המגילה חייב בהדלקת נר חנוכה ושם ציין הרב המגיד ז"ל מהך דריב"ל גופא ובריש פ"א ביאר רבינו דנשים חייבות כאנשים מעתה הדבר ברור דלא הוצרך לבאר כאן דין האשה מאחר שכבר הזכירו ומכ"ש דמכיון שלא הוציא אלא אלו מכלל דאשה כשרה להדליק והמפרשים ז"ל עמדו בזה ולענ"ד נראה פשוט גמור הוא עיין להרב כנסת הגדולה והפר"ח סימן תרע"ה. ובקטן שהגיע לחינוך נחלקו ג"כ ז"ל והדעת נוטה שכיון שאין לו שום חיוב מצד עצמו אינו יכול להוציא מי שהוא חייב גמור.

הדליקו מבפנים וכו'. הקשה הרב חיים אבואלעפיא נר"ו דבפ"ט דביאת מקדש כתב רבינו הטיבה הכהן בפנים והוציאה בחוץ והדליק הזר כשר והשיגו הר"א ונתן טעם מרן דהוי דמי לשחיטה דכשר לכתחילה ומאי שנא מנר חנוכה דבעינן הדלקה במקומה בפ' במה מדליקין מדמינן נר חנוכה למנורה אי מדליקים מנר לנר משום ביזוי או משום אכחושי עכ"ד ומאי דנראה לענ"ד דהתם הוא מוכרח דכיון דכשירה בזר לא משכחת לה אלא בהוציאה לחוץ ונר חנוכה שאני בזה דתליא בפירסומי ניסא וכל עוד שאינו מדליקה במקומו אין כאן פרסום נס משא"כ לענין ביזוי או אכחושי שייך זה ודו"ק.

שהרואה אומר. נתבאר שם ועיין להרב מגן דוד [ט"ז] והפר"ח סימן תרע"ה.

ולא הנחה. קשה קצת דלמאי איצטריך לומר ולא הנחה דנראה שפת יתר ותו דמשמע דאם הנחה עושה מצוה הוה סגי ליה ולא היה צריך להדליקה מחדש ואין נראה כלל דהא זאת העששית מסתמא לא הדליקה מתחילה למצות חנוכה אלא לשבת וא"כ היכי נפיק וכי גרע מהדליקה חרש שוטה וקטן דלא יצא. וראיתי להפר"ח סי' תרע"ה שנרגש מלשון זה ותירץ דה"ק דסגי בכיבוי ולא בעי הגבהה וכו' אי נמי דרבינו איירי בעששית שהדליקה מערב שבת למצות חנוכה וכו' ע"כ. והראשון נראה ועוד נראה משום דבגמ' דף כ"ב אייתו כל הני שהזכיר רבינו לבעיית אי הדלקה עושה מצוה או הנחה ומסיק דהדלקה עושה מצוה לכך הזכיר דאין בהנחה שום מצוה דקאי לכל החלוקות שהזכיר ודו"ק.

ומותר להדליק נר חנוכה מנר חנוכה. מבואר הדבר שדעת רבינו לפסוק כשמואל דפליג ארב וס"ל דמדליקים מנר לנר וכדברי הרב המגיד ז"ל ולפי דמסקנא דסוגיא התם נראה דאיירי שלא על ידי קינסא לכך לא התיר אלא מנר לנר וכשמואל זהו לפי פירוש רבינו אמנם לדעת הראב"ד ז"ל נראה דסבר דמחלוקת ע"י קינסא דוקא ולפי דבריו אתי שפיר דברי רב הונא בריה דרב יהושע כדי שלא תהא חמורה נר חנוכה ממנורה כדלעיל אליבא דמאן דאסר ואיך שיהיה ראיתי להרב חיים אבואלעפיא נר"ו שהקשה על רבינו ממ"ש

פ"ג דמעשר שני מעשר שני אין שוקלים כנגדו אפילו דינרי זהב ואפילו לחלל עליו מעשר שני אחר גזירה שמא לא יכוין ממנו משקלות וכו' והך טעמא נאמרה בגמ' לכשנבין דמחלוקת רב ושמואל ע"י קינסא דוקא ולרבינו שפוסק מנר לנר לא הו"ל לכתוב טעם זה וצ"ע ע"כ. ואישתמיטיה מהרב דברי הרב לח"מ ז"ל דהאריך בזה ותירץ לקושיא זו שני תירוצים נכונים עיין עליו עוד הקשה הרח"א נר"ו דבפ"ג דתמידין ומוספין פסק רבינו במנורה על ידי פתילות ארוכות ולמה לא השיג עליו הראב"ד ז"ל וצ"ע ע"כ. ונראה לומר דנשמר הראב"ד ז"ל משום דעכ"פ נר חנוכה לא הויא אלא מדרבנן משא"כ המנורה של בית המקדש דהויא מדאורייתא והש"ס דפריך ממנורה לנר חנוכה היינו לפי הס"ד דע"י קינסא בנר חנוכה איכא מאן דאסר ואהא פריך דאפילו מנורה דהויא מדאורייתא שרינן ע"י קינסא ואיך תיסק אדעתין דנר חנוכה אסירא ולכך אף דכפי המסקנא לדעת הראב"ד ז"ל הויא בעל ידי קינסא המחלוקת של רב ושמואל מסתברא לן שפיר לחוש לביזיון במנורה של בית המקדש מיהא דהמוחש לא יוכחש ואם מקיל שמואל אינו אלא בנר חנוכה דהויא דרבנן כאמור ומשום הכי לא איפליגו רב ושמואל אלא בנר חנוכה דבמנורה כו"ע מודו לשיטת הראב"ד ז"ל מכ"ש שיש פנים לומר דשלא ע"י קינסא פליגי ואז ודאי דמנורה אסור ע"י קינסא ודוק בדברי הראב"ד ז"ל שלא השיג כדרכו בכח בדרך השגה גמורה אלא כתב אמר אברהם ע"י קינסא כלומר אף שאין בידי הכרח עצום מ"מ דעתי נוטה לפי זה ולכך לא אלים חיליה להשיג גם במנורה ודו"ק כי נראה לענ"ד נכון.

הלכה י

חצר שיש לה וכו'. שם ופי' רש"י חצר שיש לה שני פתחים שיש לבית שני פתחים לחצר צריכה שתי נרות נר לכל פתח וכו' בשתי רוחות אחד בצפון ואחד במזרח ע"כ. ולא ידעתי מי הכריחו לרש"י לפרש דאייריבבתים שבחצר ולמה לא פירש כפשוטן של דברים דבחצר גופיה קאמר שיש לו ב' פתחים ושתי רוחות נמי בין בצפון ומזרח בין במזרח ומערב דכל עוד דאין אדם יכול לראות הב' רוחות דרך העברתו הוא הדין והוא הטעם ואולי י"ל דאין דרך להיות החצר של אדם אחד וגם שיהיה לו שתי פתחים כי דרכם של חצרות להיות הרבה בתים של הרבה בני אדם הדרים בתוכו ואה"נ דאם יתכן במציאות לא מפני זה ישתנה הדין אך החידוש הוא לדעת רש"י ז"ל דאפי' בבתים שבחצר כגון שיש לאדם אחד בית גדול כשנים שיש לו יותר מפתח אחד ולכך דקדק ז"ל לפרש דמשתי רוחות היינו מזרח וצפון דמזרח ומערב בכי הא לא שכיחא וגם בזו השמיענו חידוש דאפילו בשתי רוחות הסמוכות זו לזו נקרא שתי רוחות לענין חיוב הדלקה בשתיהם. אך לישנא דגמ' קשה טובא לפירוש זה דמסיק התם לעולם משום

חשדא דבני מתא וזימנין דחלפי בהאי ולא חלפי בהאי ואמרי כי היכי דבהאי פתחא לא אדליק בהך פתחא נמי לא אדליק ולשון זה לא שייך בבתים שבחצר דמאן דחליף ביה חזי ליה לכוליה.

ואיך שיהיה הפוסקים ז"ל העתיקו לשון הגמרא ומשמעותן שהשני פתחים הם בחצר עצמו לצד רה"ר והטור ז"ל סי' תרע"א כתב אם שני הפתחים מרוח אחד שיכולין לראותן כאחד די לו באחד מהם וכו' ע"כ. וזה הוא נגד פי' רש"י ודאי שהרי בתוך החצר יכולין לראות השני פתחים כאחד בהכרח גם ריא"ז והביאו הרב כנסת הגדולה כתב דאם הוא בשתי רוחות ויכולין העוברין ושבין לראות השני פתחים כגון שהאחת במזרח והאחרת בדרום א"צ כי אם נר אחת ע"כ. והנה הרב ב"י שם הקשה דהכא קפדינן לחשדא בשתי רוחות ואילו לענין תפילה אמרינן בגמרא דאסור לעבור אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללין ולא אמרן אלא דלית ליה פתחא אחריתי אבל אית ליה פתחא אחריתי לית לן בה דאמרי בפתחא אחריתי עייל [ופסקו רבינו ריש פ"ו דהל' תפלה] ותירץ דתפלה חמורה דמחזי כפורק עול מלכות שמים לא אתו למחשדיה א"נ שאני נר חנוכה דאית בה חסרון כיס וכו' ע"כ. והרב ב"ח ז"ל תירץ דשאני נר חנוכה דזמנה קבוע חצי שעה וכו' משא"כ תפילה דכל היום זמנה אי נמי גבי ביהכ"נ אפשר דעייל בפתחא אחרינא ולא יהא נודע לשום אדם אבל בנר חנוכה שהוא מפורסם איכא חשדא ע"כ. והרב מג"א ז"ל תירץ דבביהכ"נ אינו משום חשדא אלא משום ביזוי ביהכ"נ ונסתייע מפי' רש"י עיין עליו והרב מגן דוד [ט"ז] ז"ל תירץ דבדבר הנעשה לרבים ליכא חשדא ונסתייע מהגמ' בע"ז עיין עליו והפר"ח ז"ל תירץ דשאני נר חנוכה דמזמן לזמן קאתי חשדי ליה בשוכח משא"כ בתפילה דהויא תדירי ע"כ. ומהראנ"ח ז"ל הביאו הרב כנסת הגדולה תירץ בפרשת וישב דבנר חנוכה שאין חילוק בין פתח זה לזה יש להדליק בשתיהם משום פרסומי ניסא ומהדרין משא"כ בביהכ"נ דאיכא שכר פסיעות וכו' ע"כ. והרואה יראה שבכל הדרכים יש לגמגם וכמ"ש ז"ל אך היותר נראה לענ"ד בדברי הרב ב"י דודאי עיקר הולדת ותכלית החשד בזה אינה אלא משום חסרון כיס אלא שיש להוסיף בה טעם פרסום הנס שזה דבר גדול שלא מצינו כן בענין ביהכ"נ ודו"ק.

הלכה יא

אורח וכו'. נתבאר שם. ומ"ש ואם היה לו בית וכו' כתב הרב המגיד שהוא מדברי הרי"ף ז"ל ע"כ. וחלוקי דין זה ודין בן שהוא אצל אביו וחתן שהוא אצל חמיו עיין להרב כנסת הגדולה סי' תרע"ז באורך.

הלכה יב

אפילו אין לו מה יאכל וכו'. כתב הרב המגיד וז"ל נראה שלמדו ממ"ש פ"ז דחמץ ומצה שאפילו עני שבישראל לא יפחות מארבע כוסות והטעם משום פרסומי ניסא וכ"ש בנר חנוכה דעדיף מקידוש היום כמ"ש בסמוך ע"כ. אף שהדברים אינם כ"כ מבוארים מ"מ הכוונה מבוארת דר"ל כיון דאפילו בארבע כוסות דלית בהו משום פרסומי ניסא הדין כן מכ"ש נר חנוכה דהך טעמא דפרסומי ניסא עדיף בה שהרי היא קודמת לקידוש היום מטעם זה כמ"ש רבינו וכו' ותמיהני מהרב לח"מ ז"ל שהבין בדברי הרה"מ אלו דארבע כוסות הוו משום פרסומי ניסא והקשה עליו דלא הו"ל לומר במכ"ש וכו' אלא הוא הדין והניחו בצ"ע ולא ידעתי איך מסתבר להבין כן דהיכן מצינו דבר זה דארבע כוסות הוו משום פרסומי ניסא והרי מדברי רבינו פ"ז דחמץ ומצה נראה דאינם אלא משום חירות כמבואר וגם שם לא כתב הרה"מ משום פרסומי ניסא דשם היה מקומו הראוי על דברי רבינו שאפילו עני שבישראל וכו' אלא ודאי דאין לטעות בזה כלל ומבואר הוא ואין כאן שום תפיסה על הרה"מ ז"ל.

הלכה יג

הרי שאין לו וכו'. דברי רבא פשוטין שם. ומה שכתוב בספרי רבינו **על היין לקידוש** נוסח אחר כתיבת יד מן היין לקידוש.

הלכה יד

היו לפניו נר ביתו וכו'. שם. ויש להסתפק קצת אי נר ביתו היינו כדרך שמדליקין בשאר שבתות דהיינו המנורה או בכלי זכוכית שקורין לאמפ"ה שמדליקין בהם יותר מנר אחת ונימא דזה נקרא שלום הבית שלא יראה כחול גמור או דילמא כיון שיש נר אחת לבדה די להם ויקנה מהשאר לנר חנוכה ומדברי רבינו שהעתיק לעיל הרי שאין לו אלא פרוטה אחת וכו' מדוקדק שפיר דבנר אחת לבדה קאמר וכן יש לדקדק מלשון רש"י שם שכתב שלום ביתו והכי אמרינן ותזנח משלום נפשי זו הדלקת נר בשבת שבני אדם מצטערין לישב בחשך ע"כ. וכן משמעות הפוסקים ז"ל עיין עליהם.

גדול השלום וכו'. כדי לסיים בכי טוב נדייק דמאחר שכתב שהרי השם נמחק לעשות שלום וכו'. מה צורך להוסיף עוד גדול השלום וכו' ונראה שבא לומר דלא די שהותר למחוק שמו הגדול ברוך הוא לעשות שלום אלא אף כל התורה כולה לא ניתנה לישראל כי אם לתווך השלום בעולם ויליף לה מדכתיב וכל נתיבותיה שלום. השי"ת ברחמיו ישפות לעמו ישראל שלום ויטיב אחריתם מראשיתם ימהר יחישה לגואלם לכבוד שמו הגדול בקול התייר הגדול ושומעו הולך בכל המדינות שלום שלום שלום. אוכי"ר.